SONATA

na fortepian • for Piano

WITOLD LUTOSŁAWSKI
(1913-1994)

I

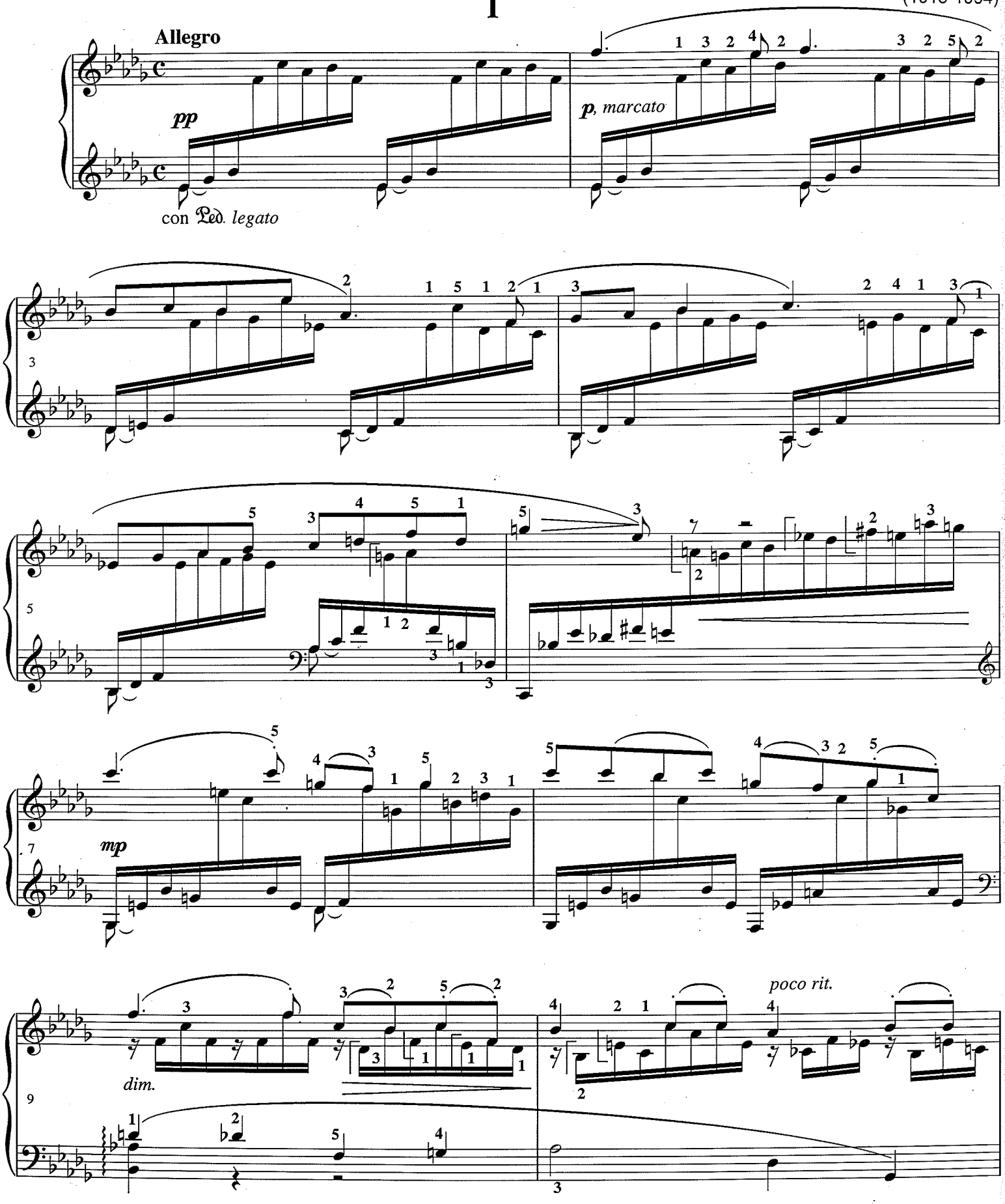

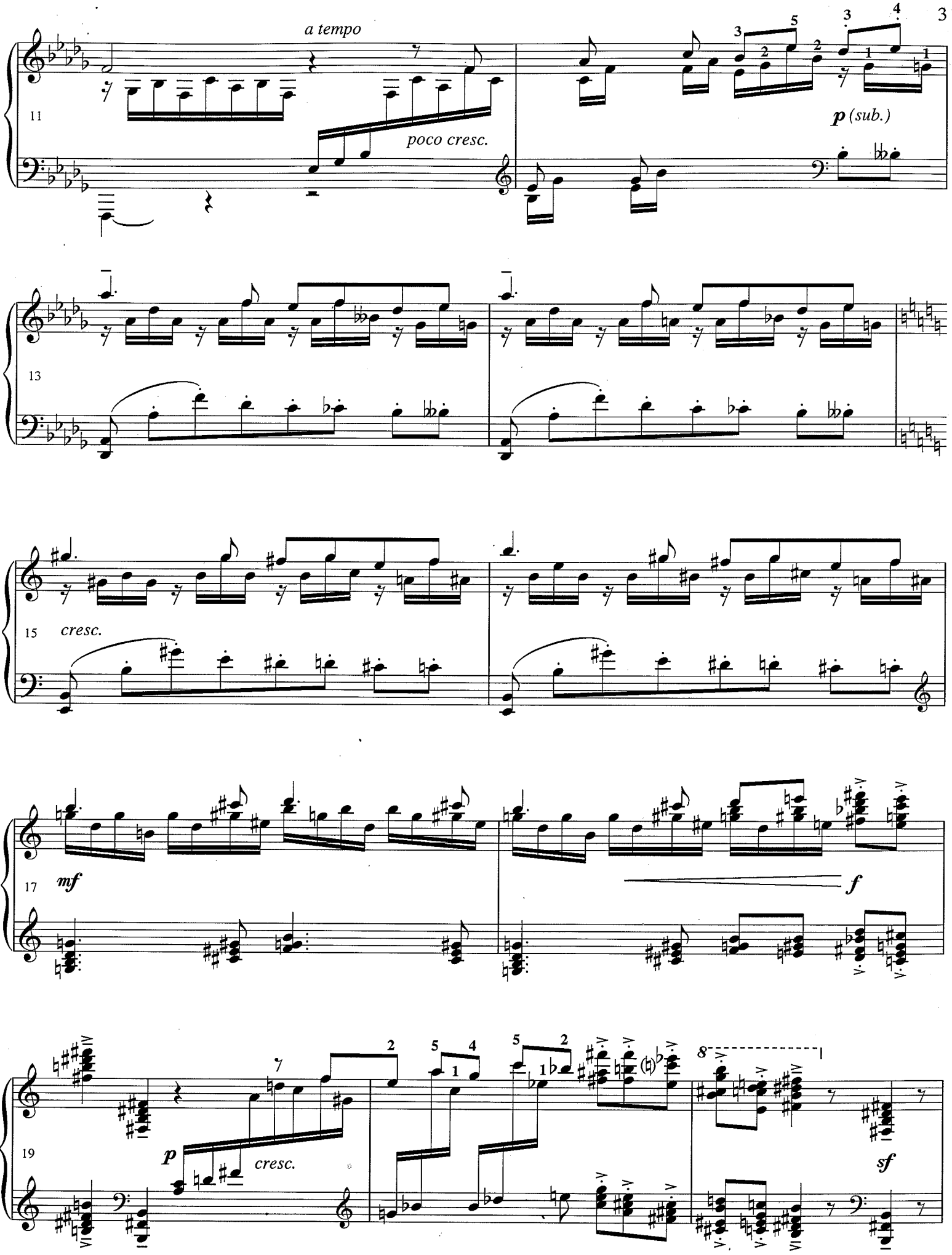
a tempo
poco cresc.
p (sub.)
cresc.
mf
f
p
cresc.
sf

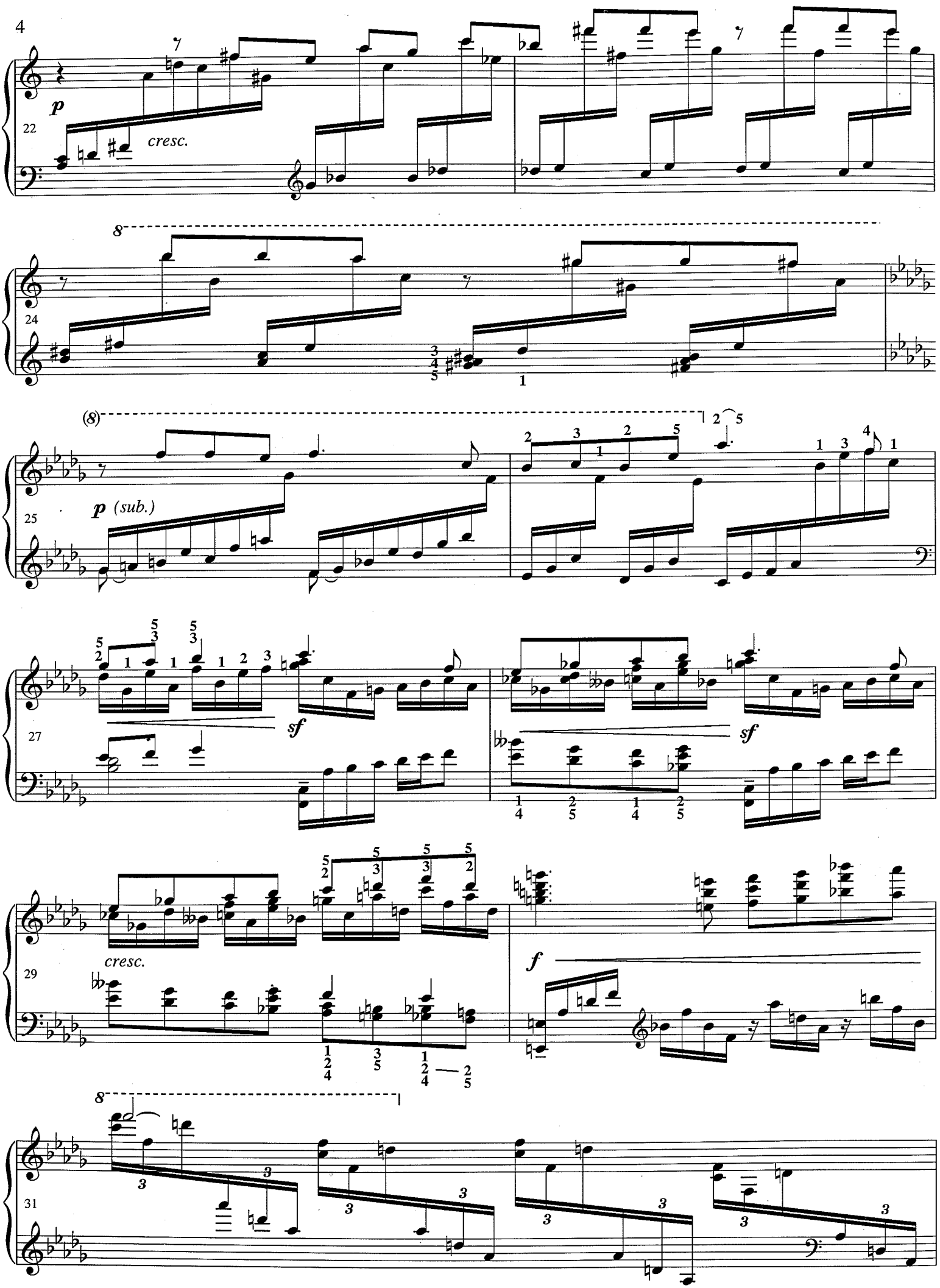
22
p
cresc.
24
25
p (sub.)
27
sf
sf
29
cresc.
f
31

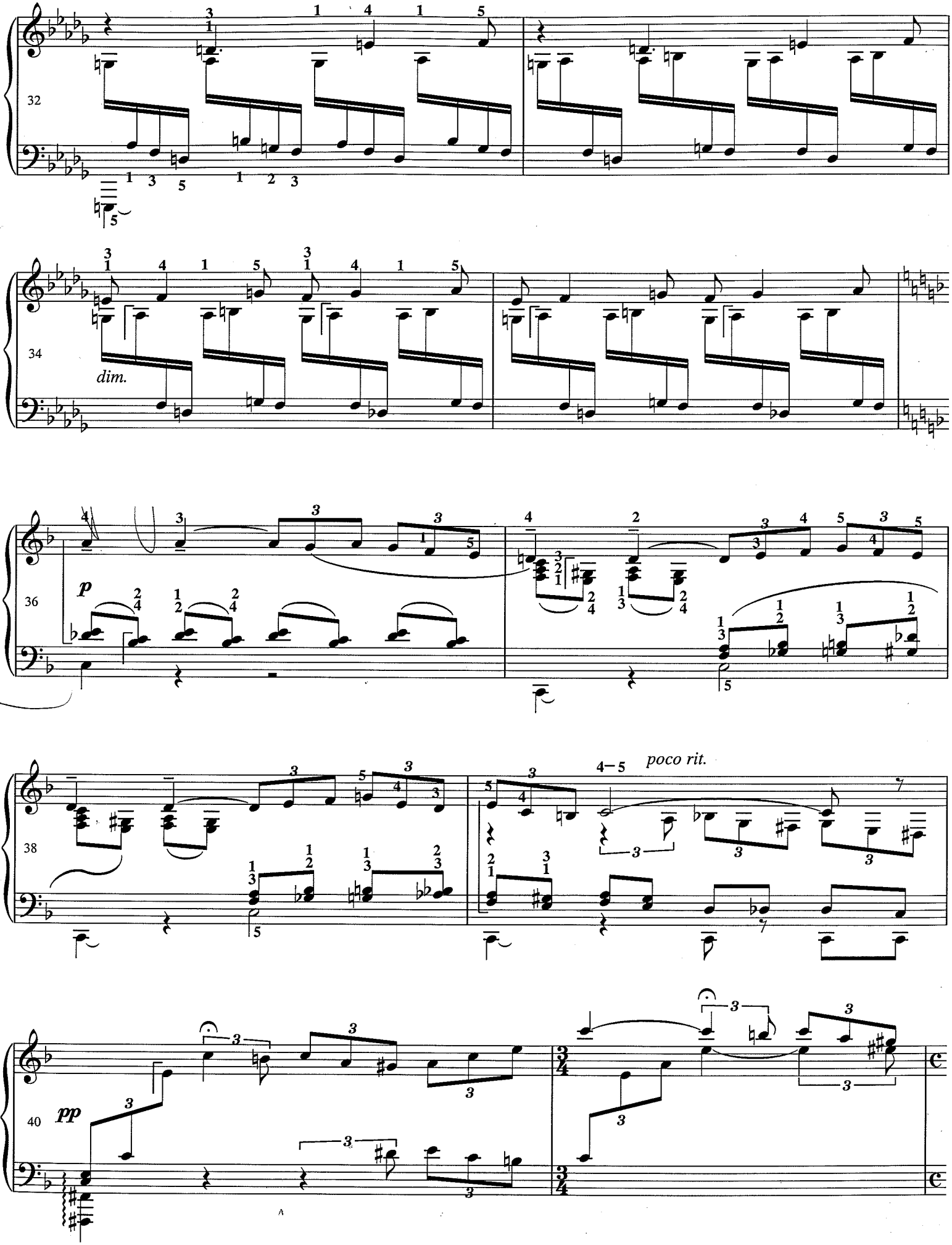
32
34
dim.
36
p
38
poco rit.
40
pp

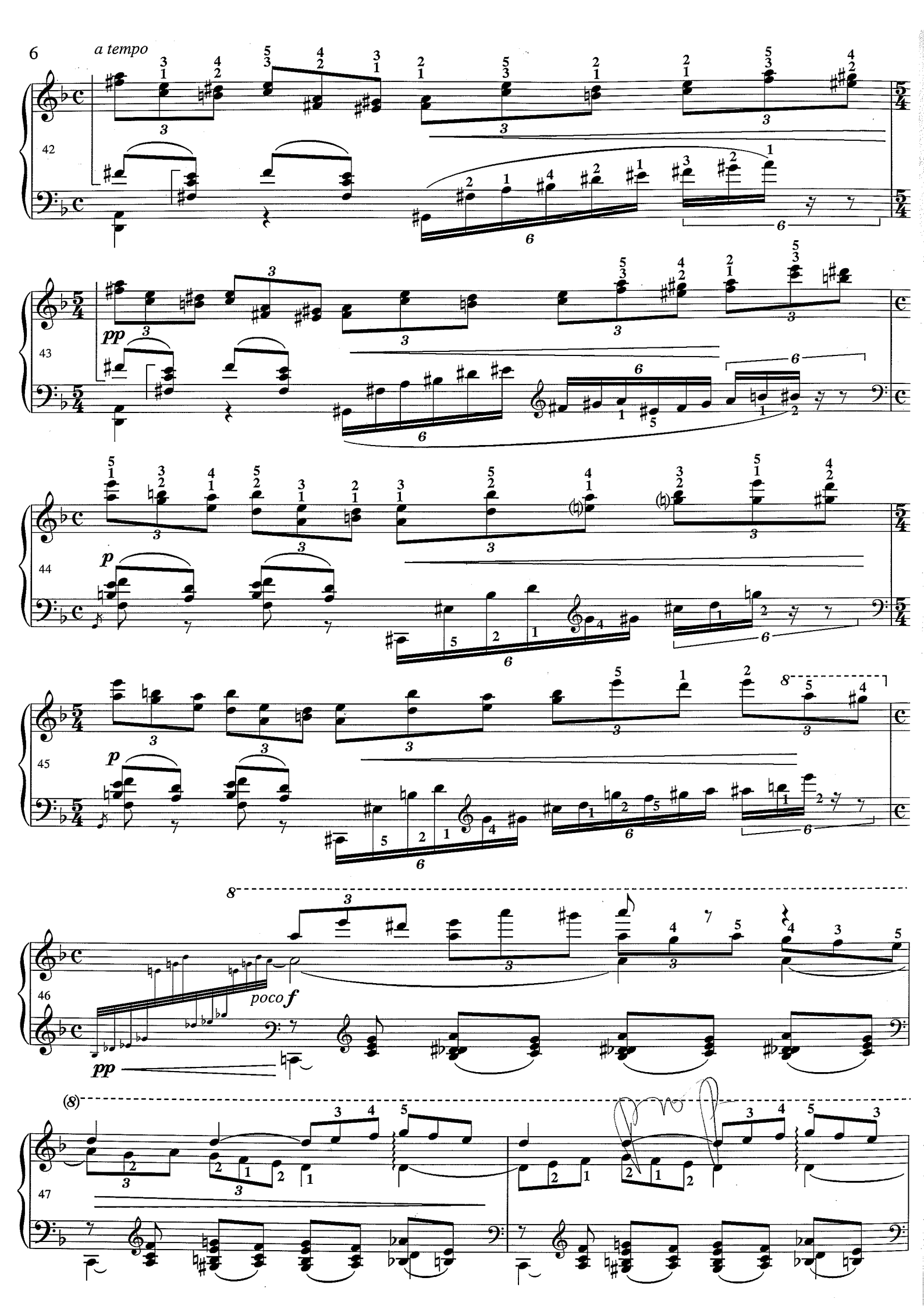
6
a tempo
42
pp
43
p
44
p
45
poco f
pp
46
(8)
47

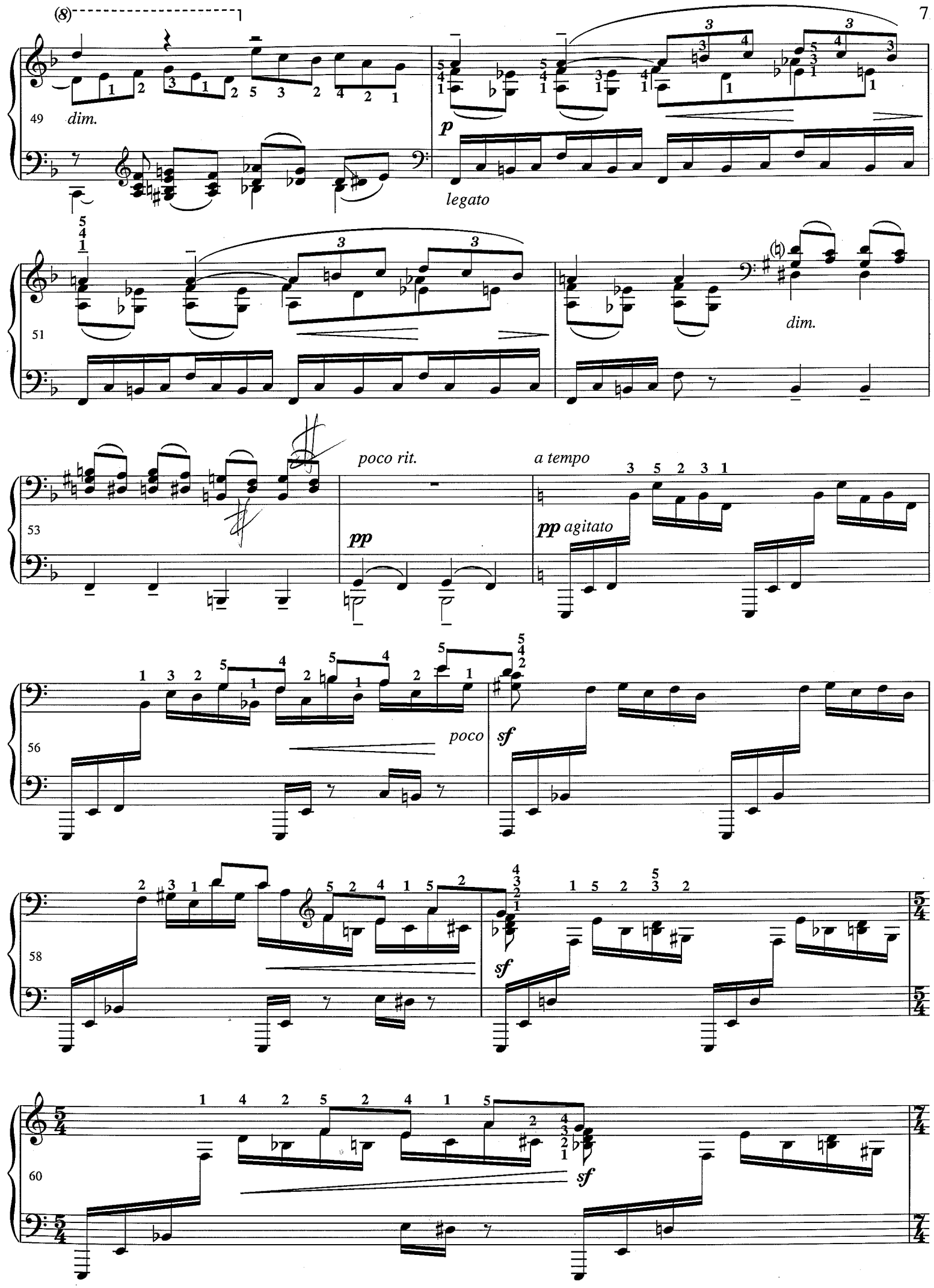
(8)
49
dim.
p
legato
51
dim.
53
poco rit.
pp
a tempo
pp agitato
56
poco
sf
58
sf
60
sf

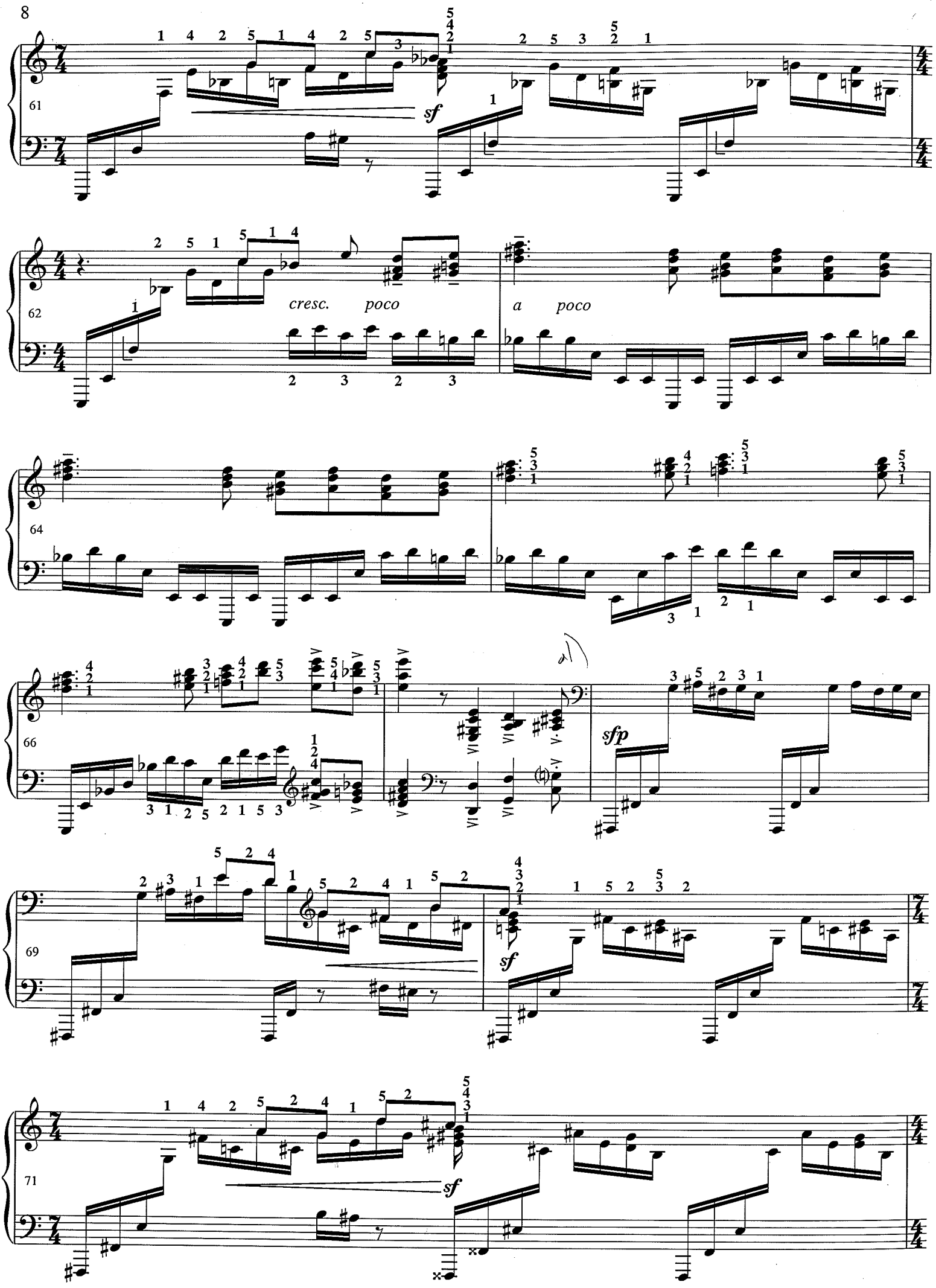
61
sf
62
cresc. poco
a poco
64
66
sfp
69
sf
71
sf

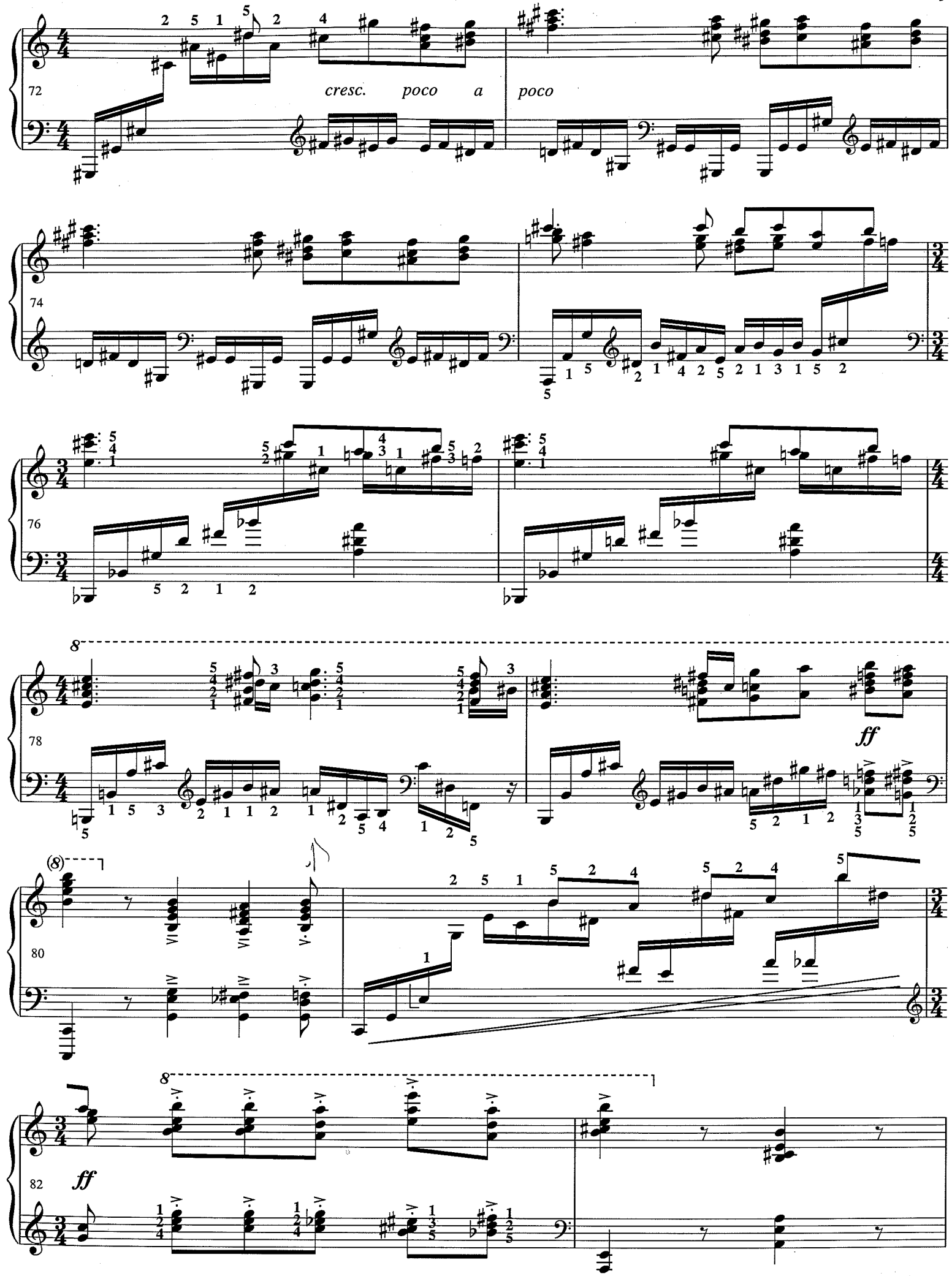
72
cresc. poco a poco
74
76
78
ff
80
82
ff

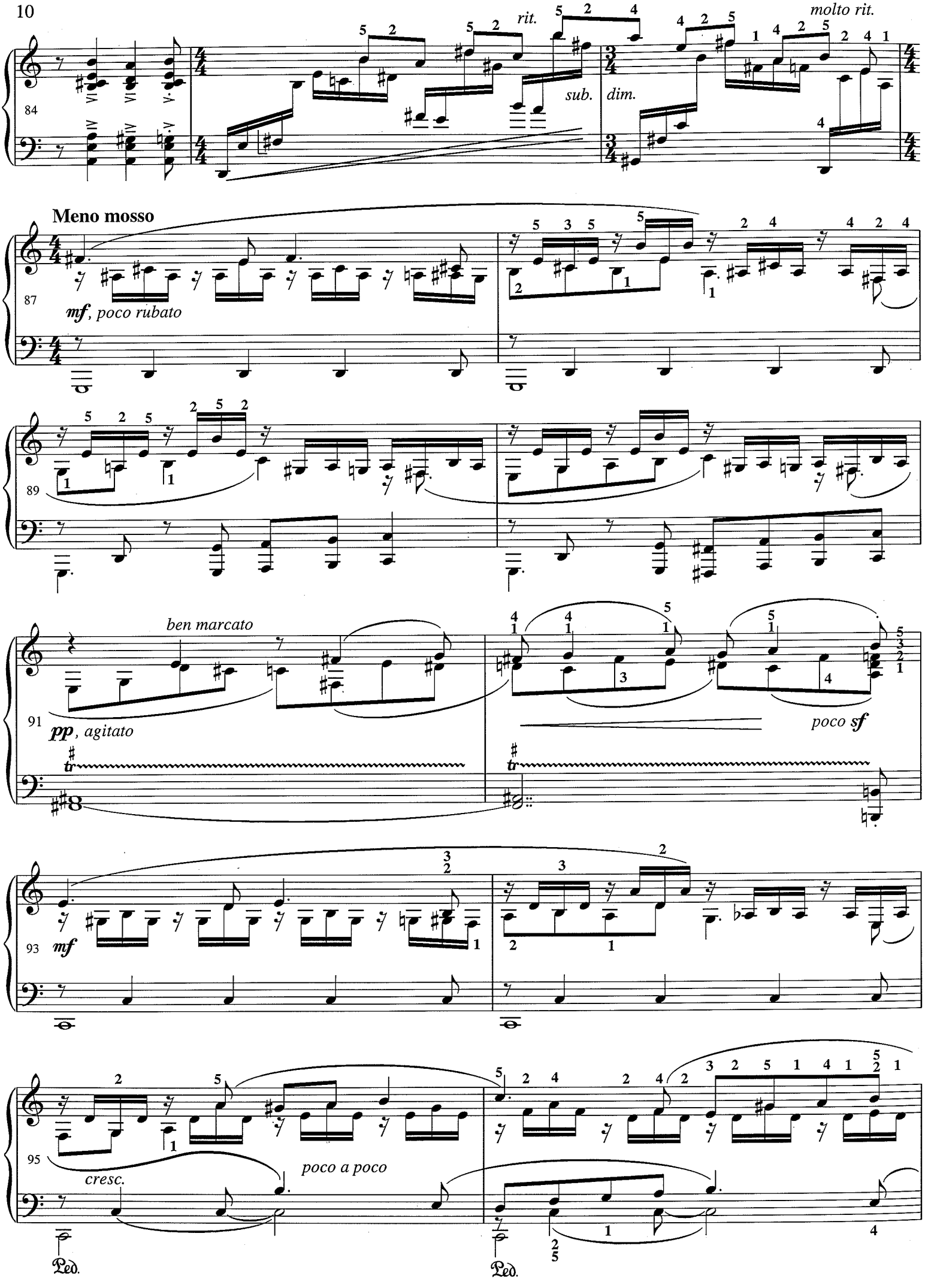
84
rit.
molto rit.
sub.
dim.
Meno mosso
87
mf, poco rubato
89
91
ben marcato
pp, agitato
poco sf
93
mf
95
cresc.
poco a poco
Ped.
Ped.

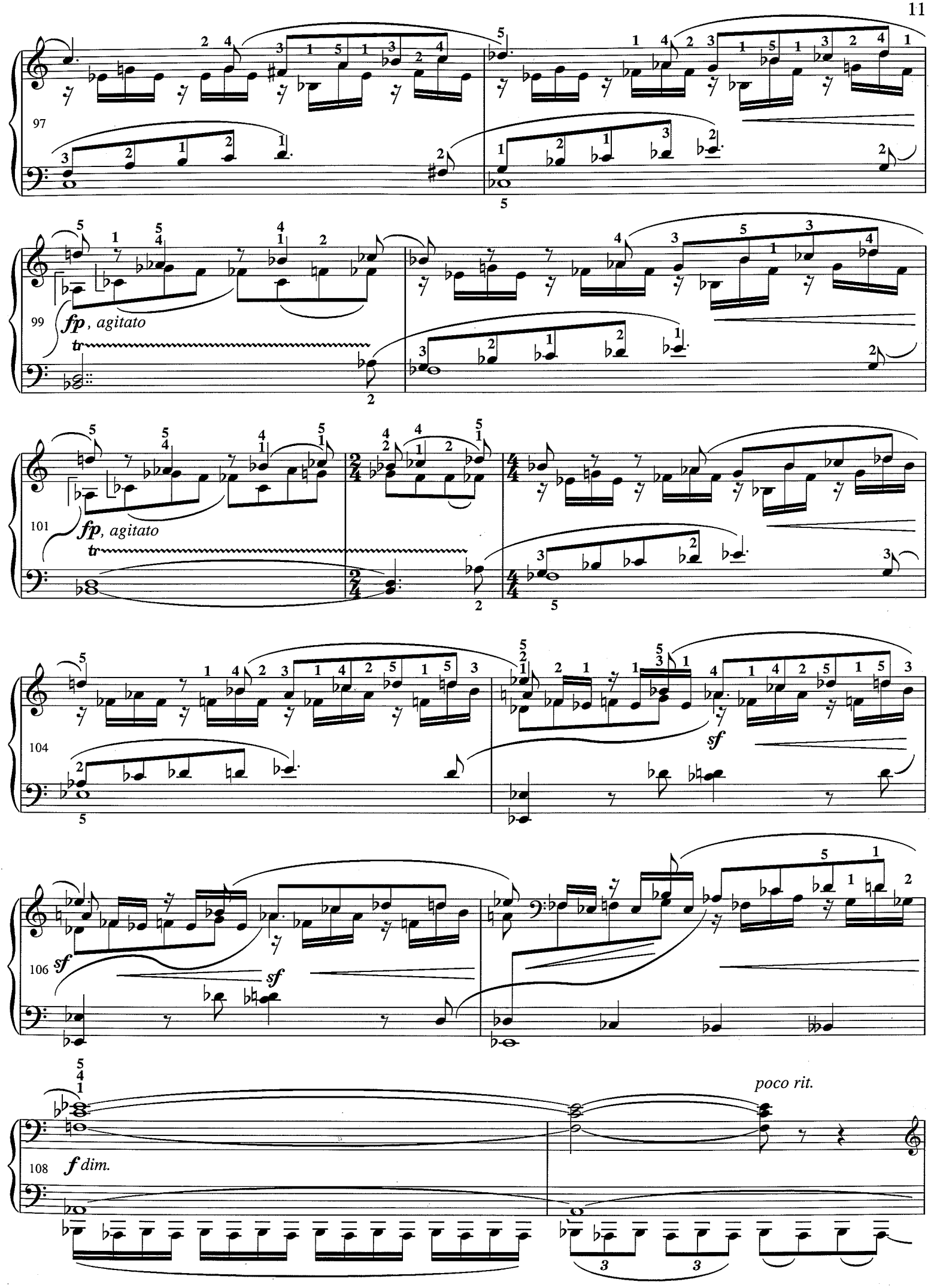
97
99
fp, agitato
tr
101
fp, agitato
tr
104
sf
106
sf
sf
108
f dim.
poco rit.

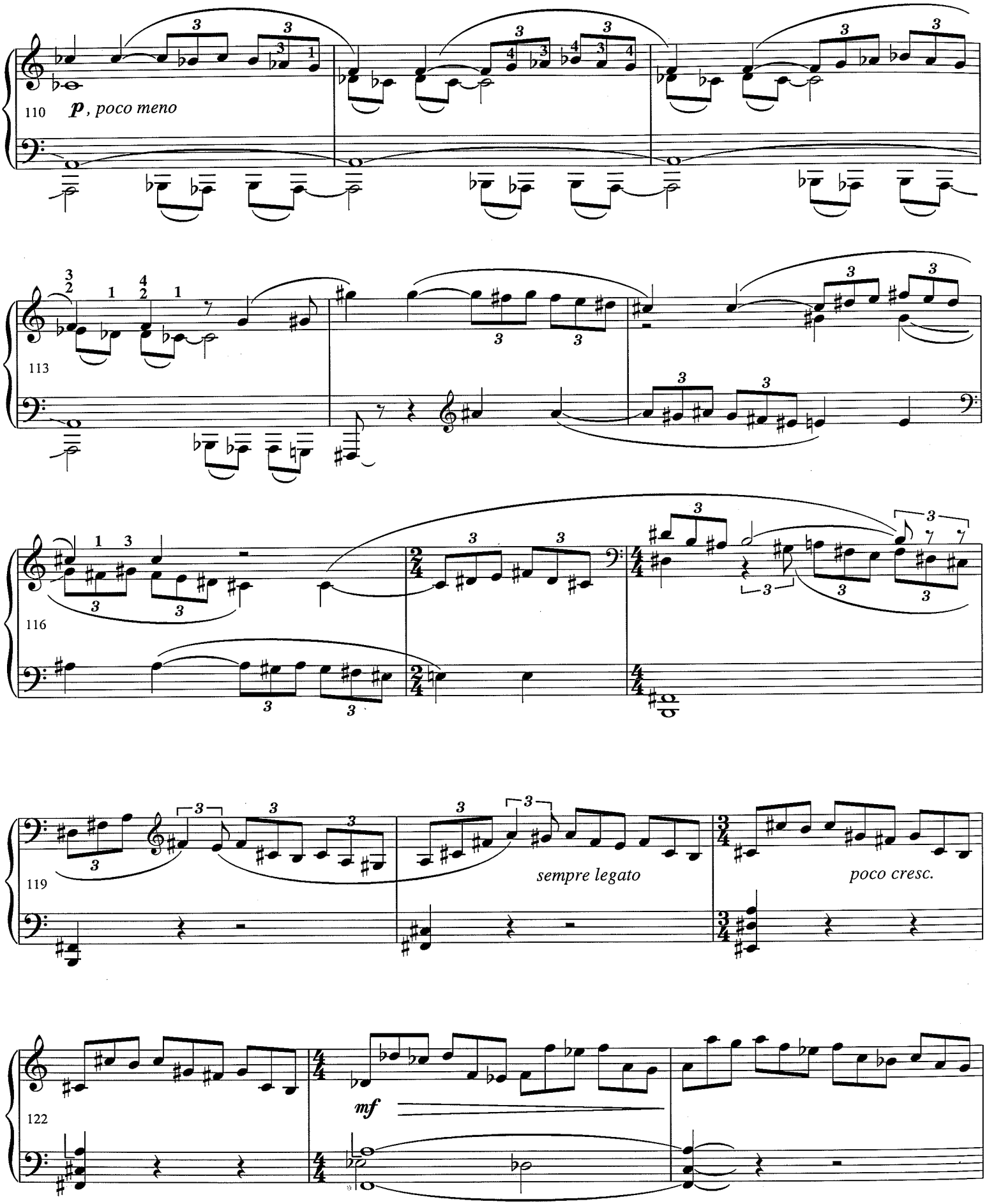
110
p, poco meno
113
116
119
sempre legato
poco cresc.
122
mf

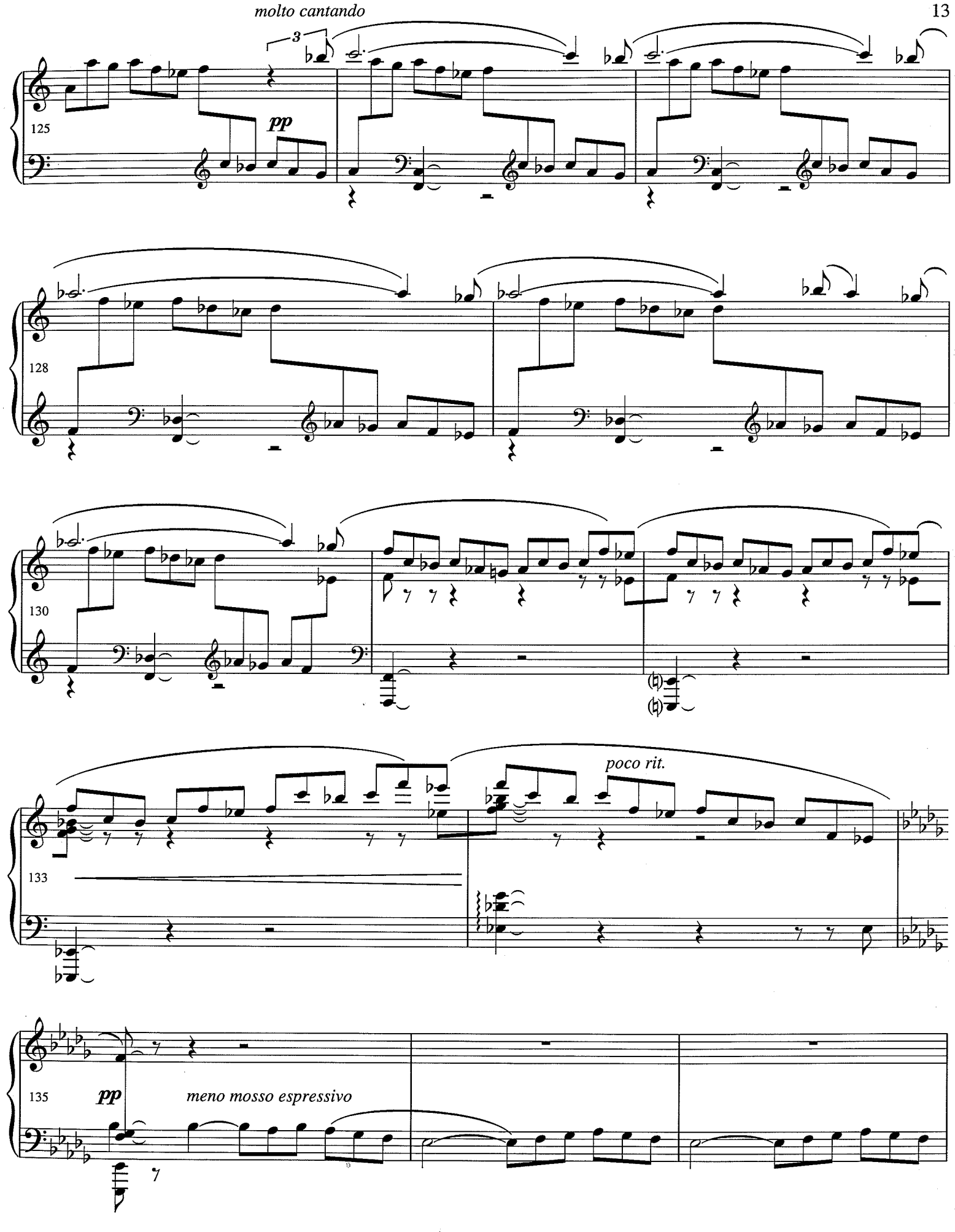
molto cantando
3
pp
125
128
130
poco rit.
133
pp
meno mosso espressivo
135

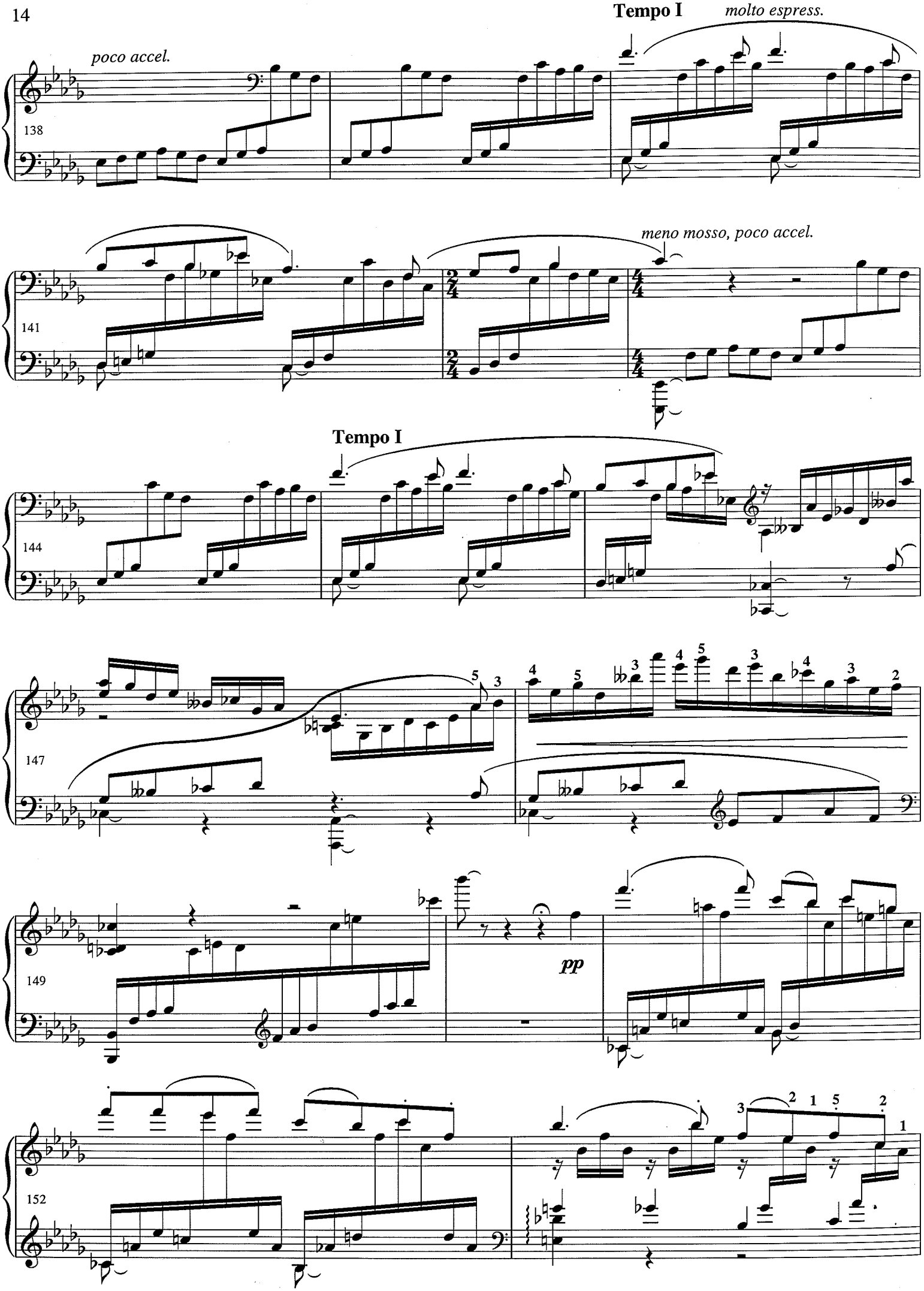
Tempo I
molto espress.
poco accel.
138
meno mosso, poco accel.
141
Tempo I
144
147
pp
149
152

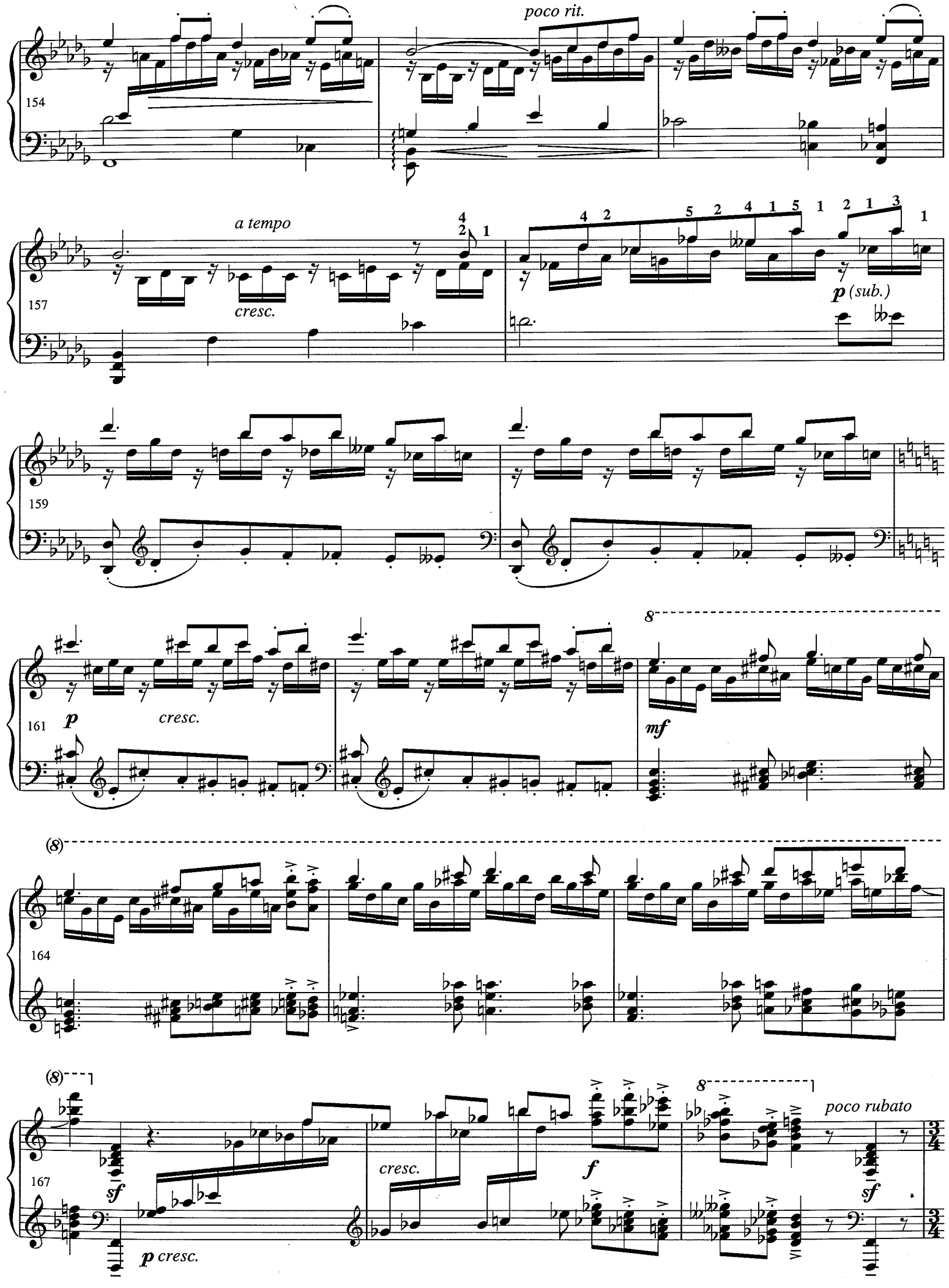
poco rit.
154
a tempo
cresc.
157
p (sub.)
159
p
cresc.
161
mf
(8)
164
(8)
sf
p cresc.
cresc.
f
8
poco rubato
sf
167

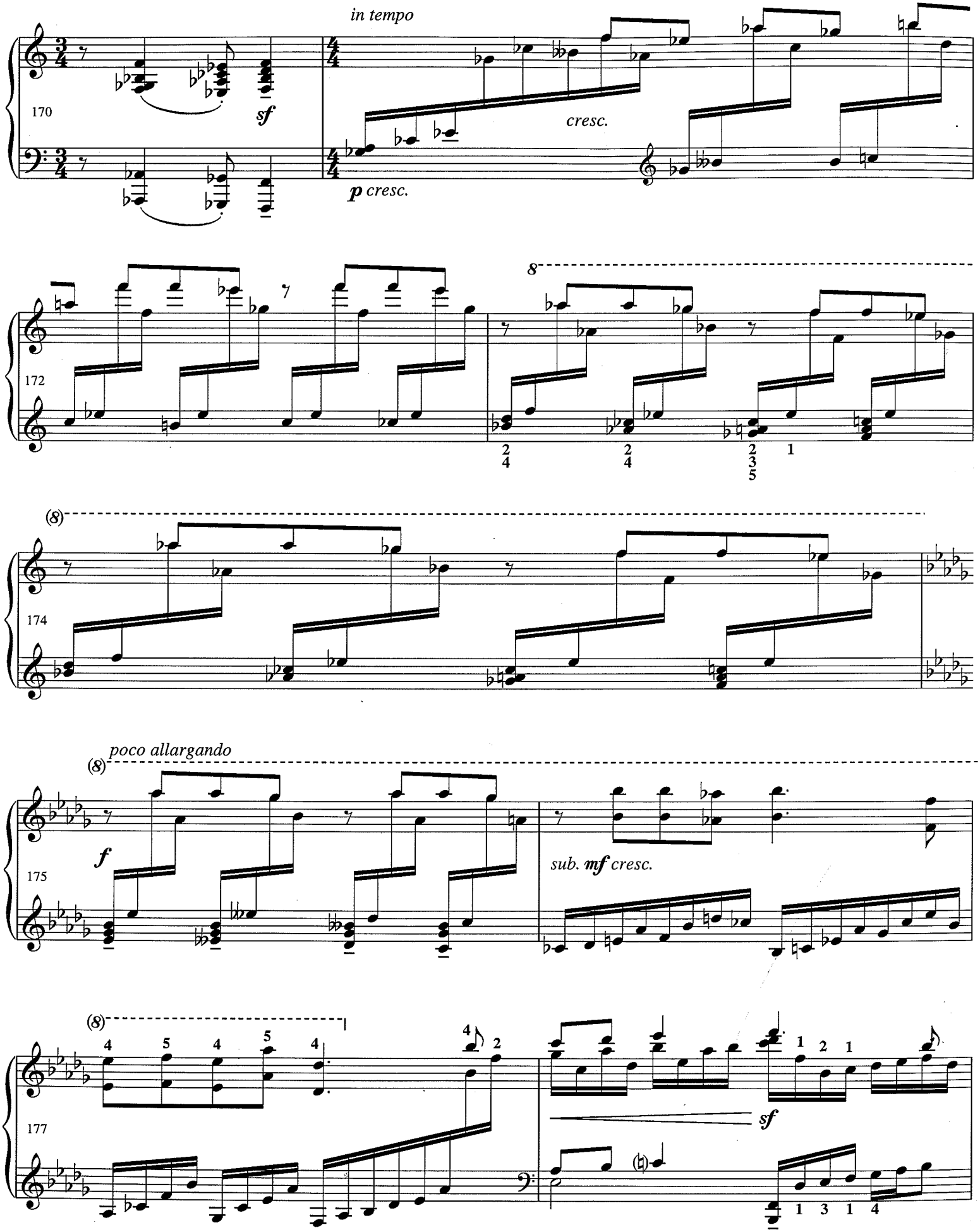
in tempo
170
sf
cresc.
p cresc.
172
8
174
(8)
poco allargando
175
f
sub. mf cresc.
177
sf

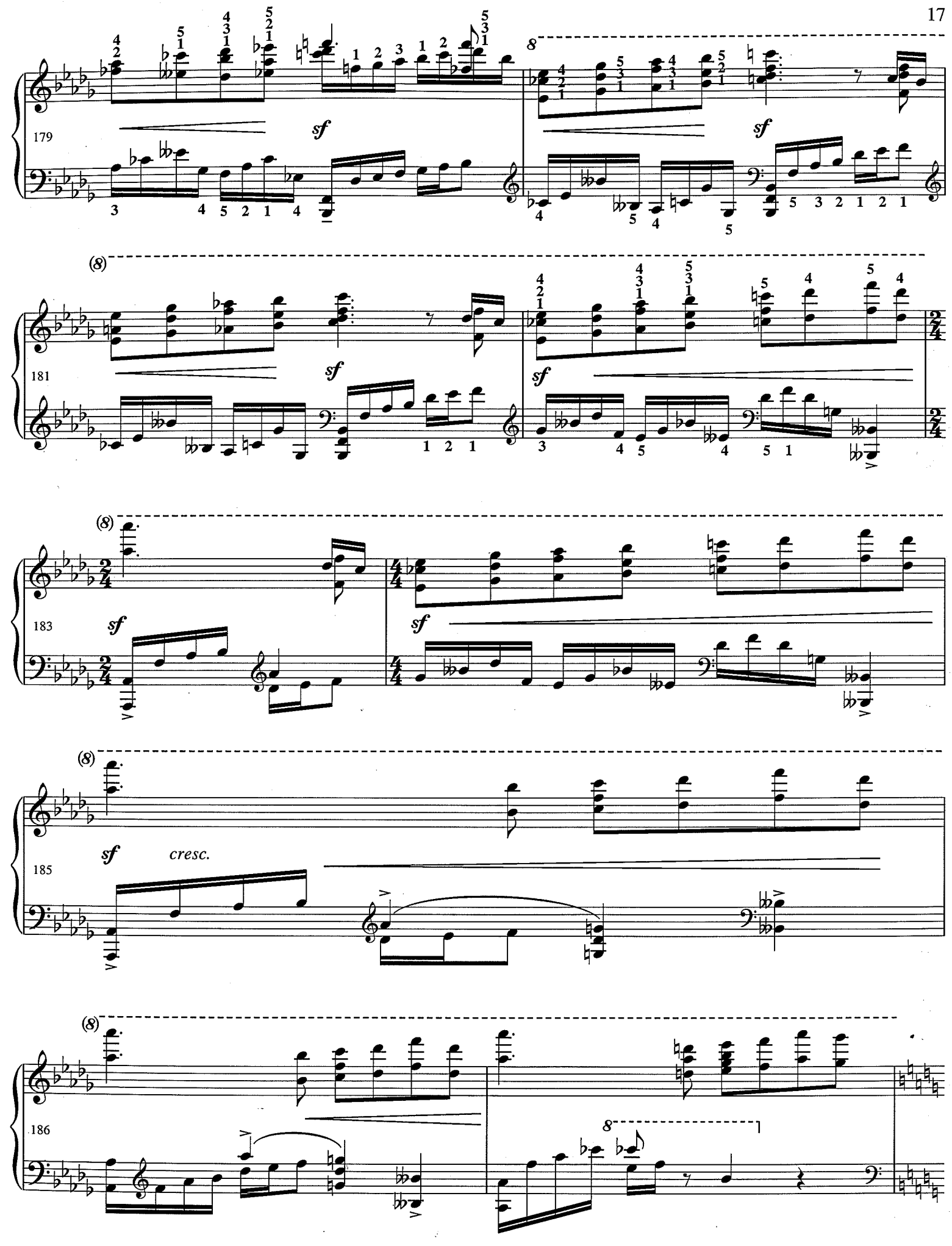
179
sf
8
sf
(8)
181
sf
sf
(8)
183
sf
sf
(8)
185
sf
cresc.
(8)
186
8

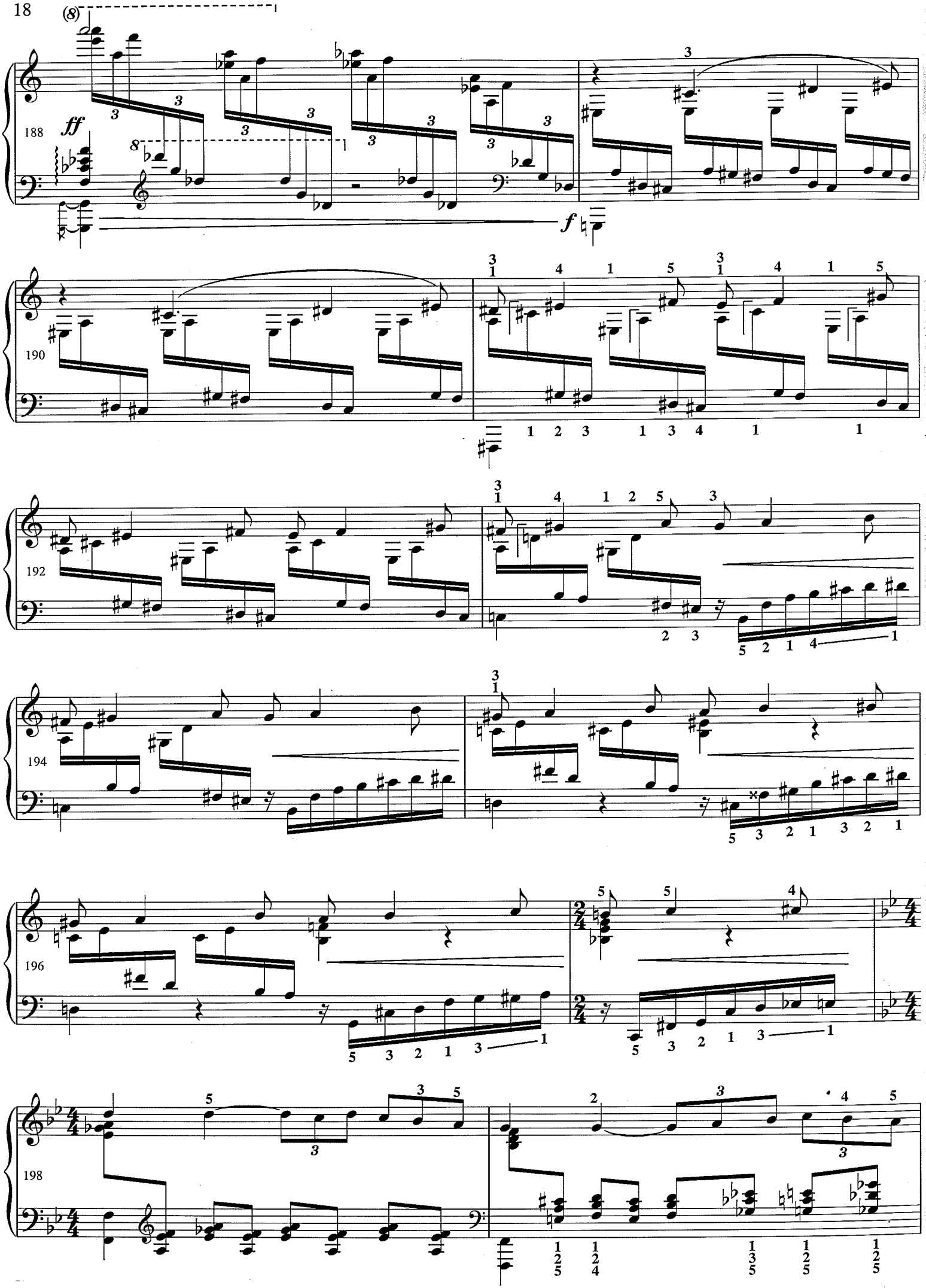
(8)
188
ff
f
190
192
194
196
198

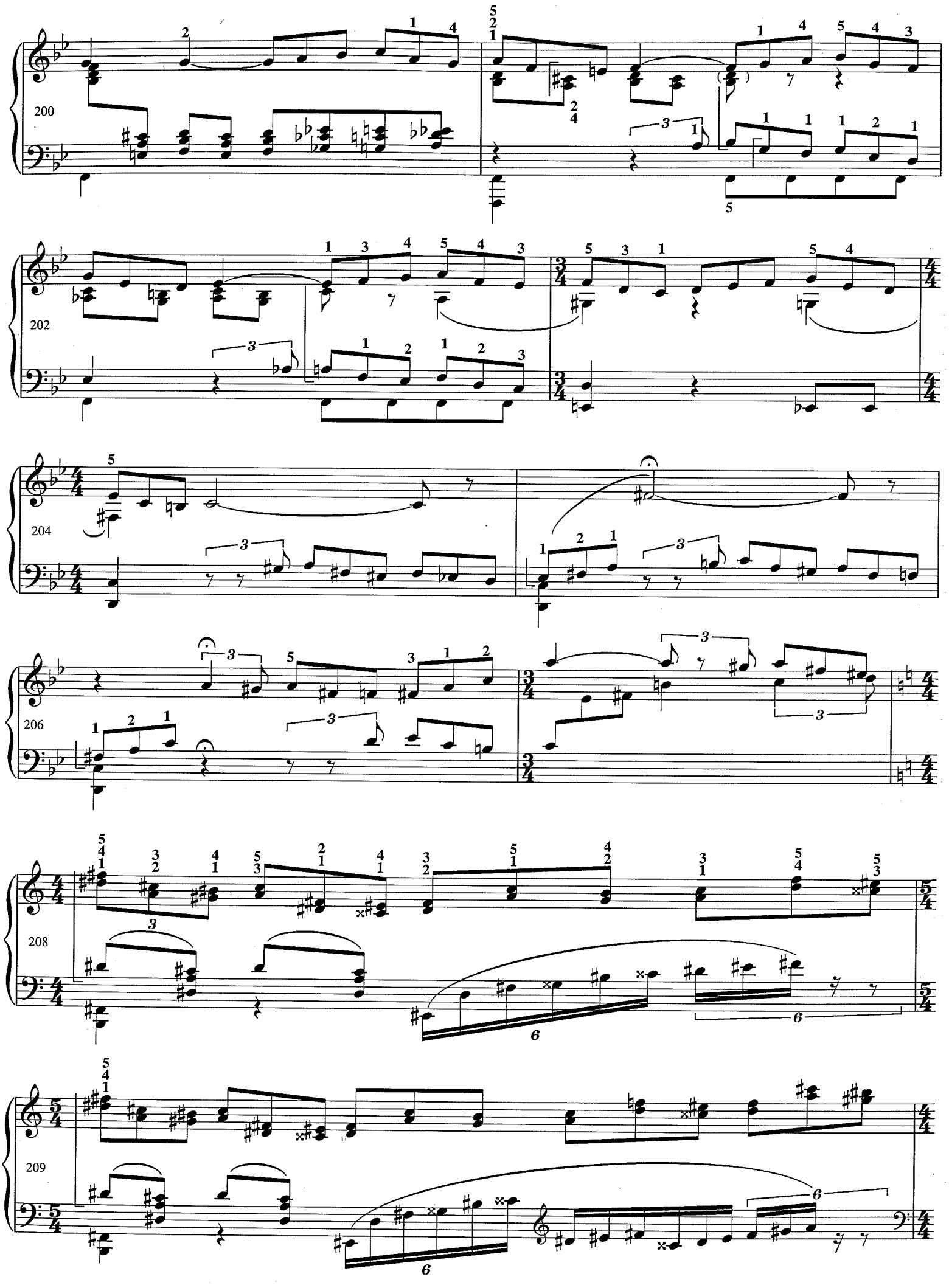
200
202
204
206
208
209

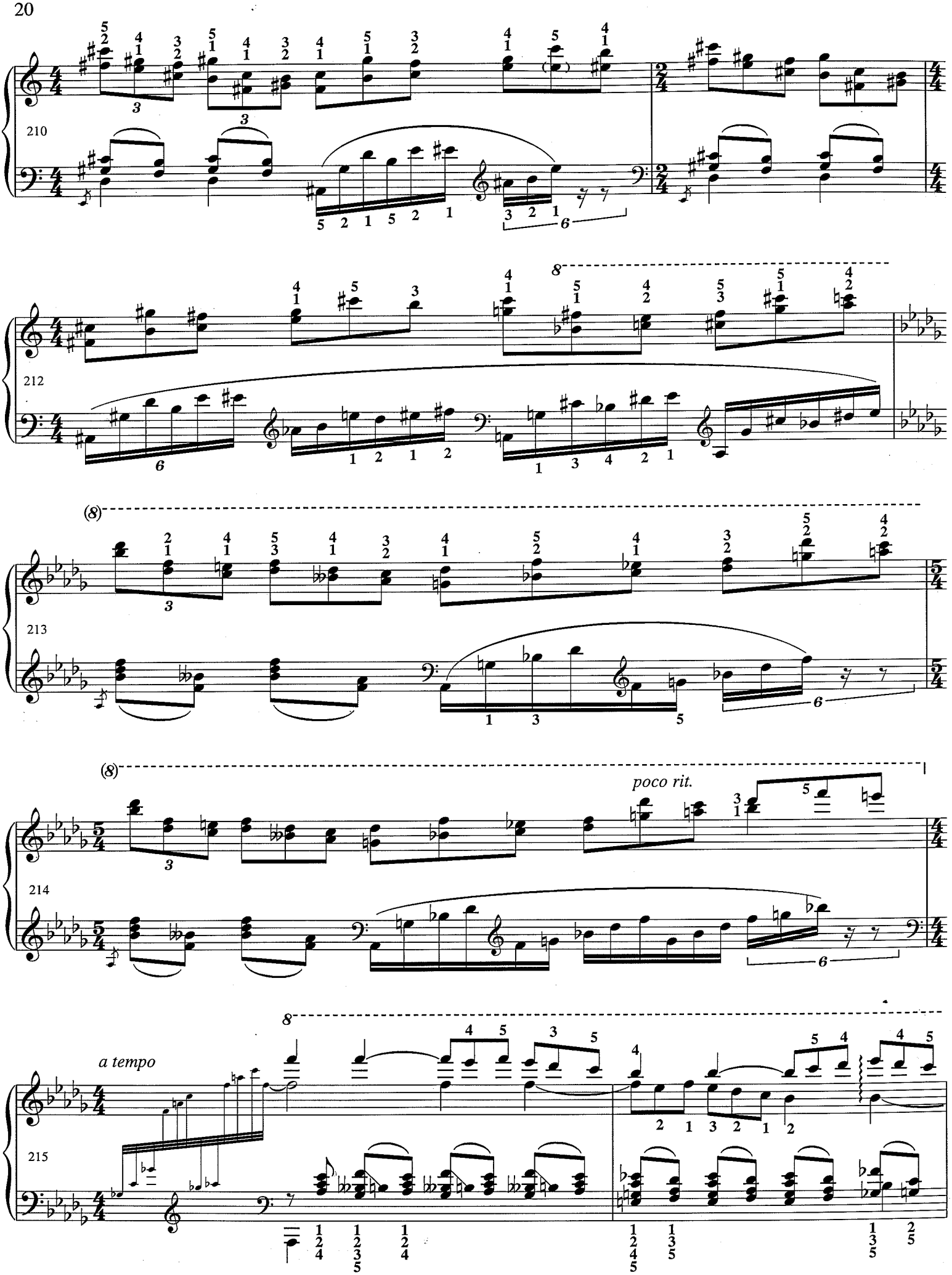
210
212
213
214
215
poco rit.
a tempo

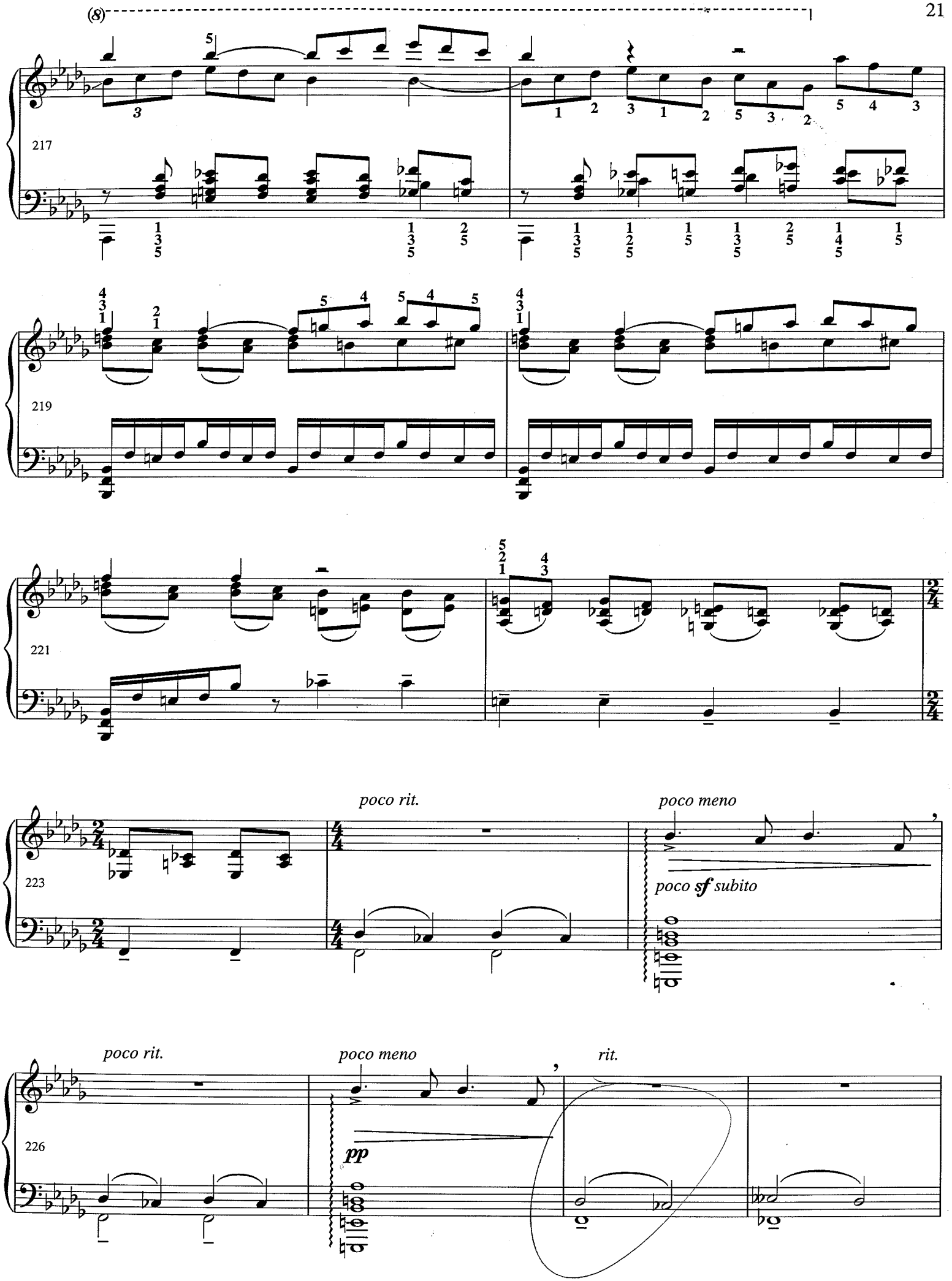
(8)
217
219
221
223
poco rit.
poco meno
poco sf subito
226
poco rit.
poco meno
pp
rit.

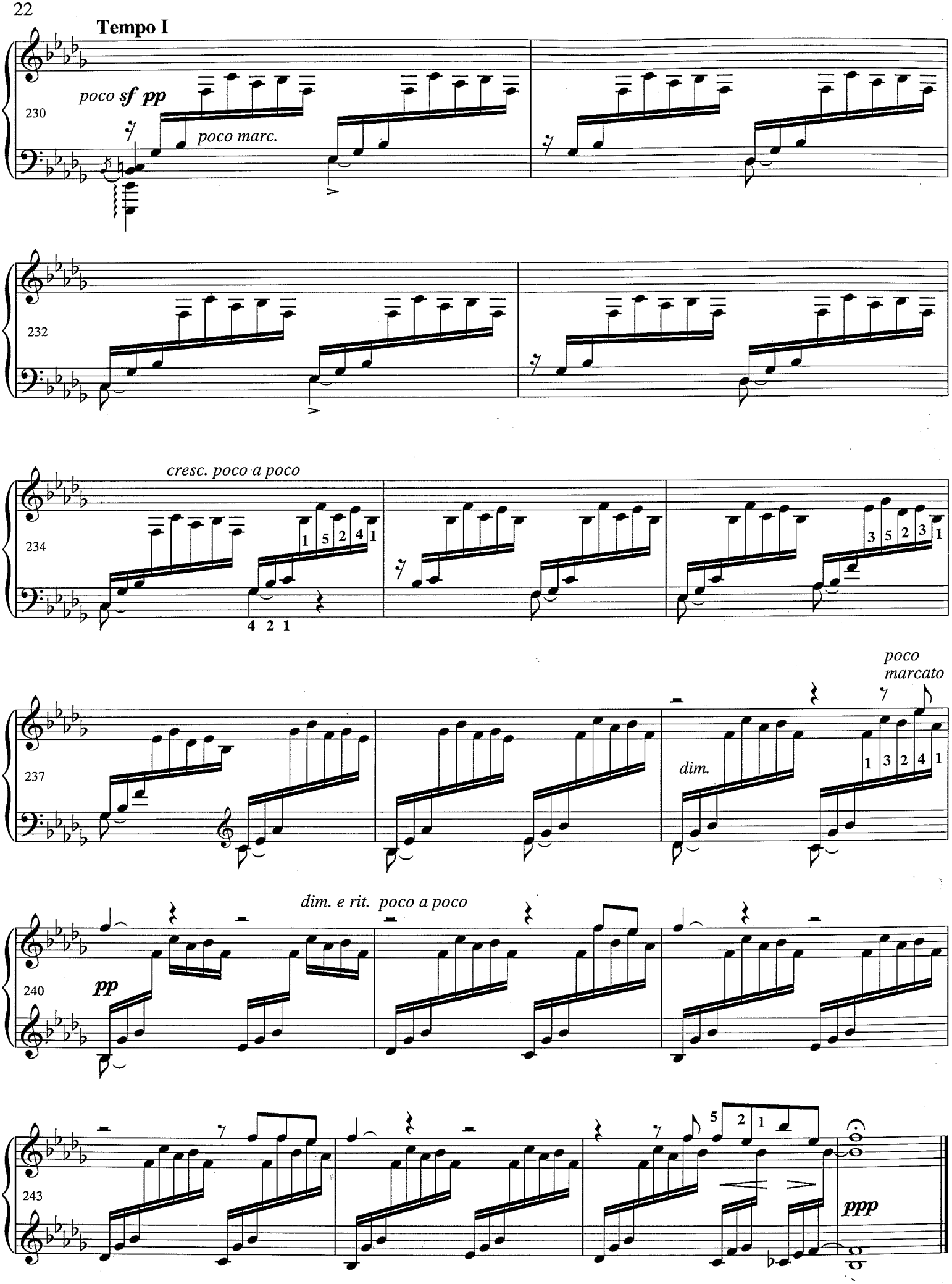
Tempo I
poco sf pp
poco marc.
230
232
cresc. poco a poco
234
237
dim.
poco marcato
dim. e rit. poco a poco
240
pp
243
ppp

II

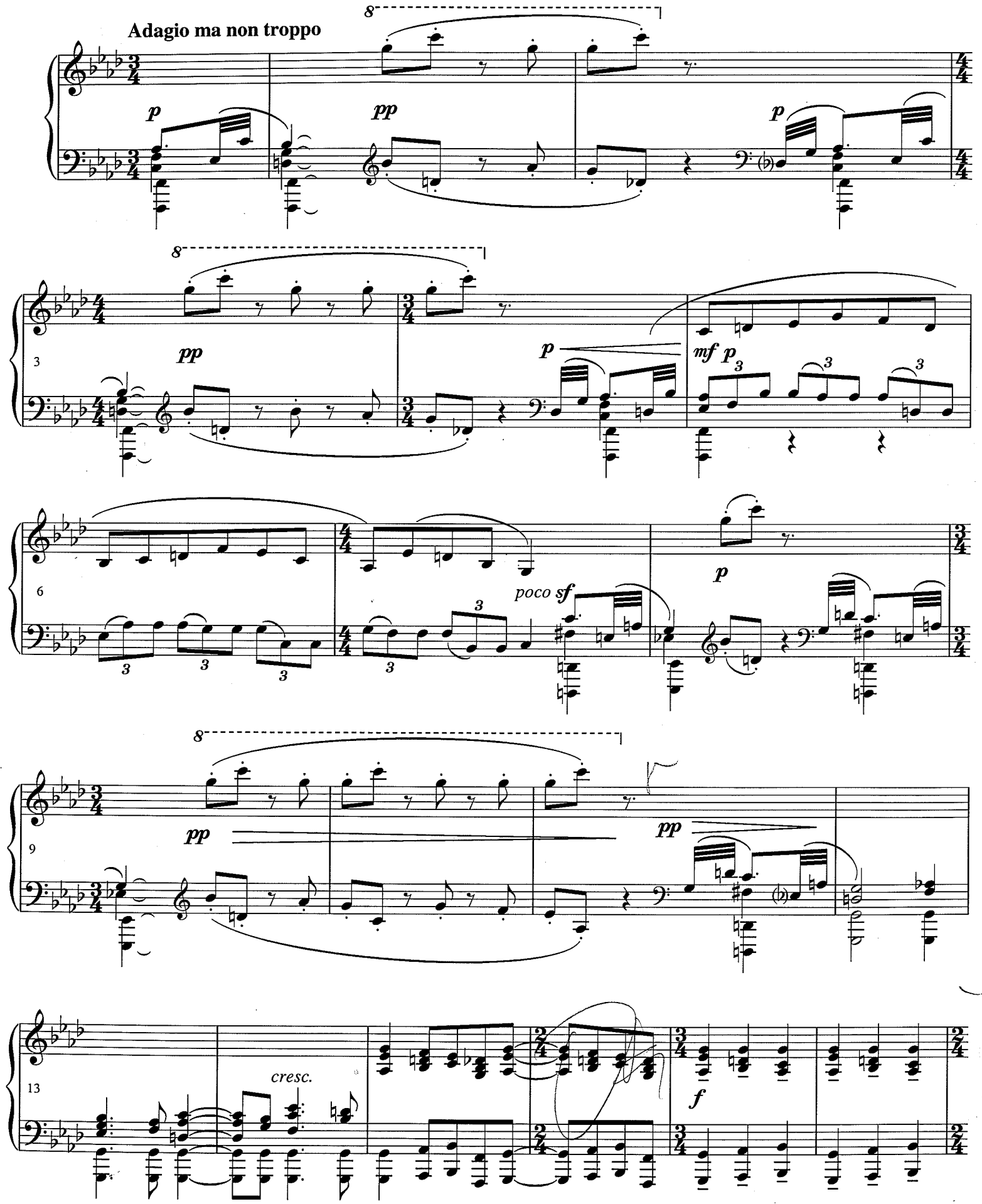

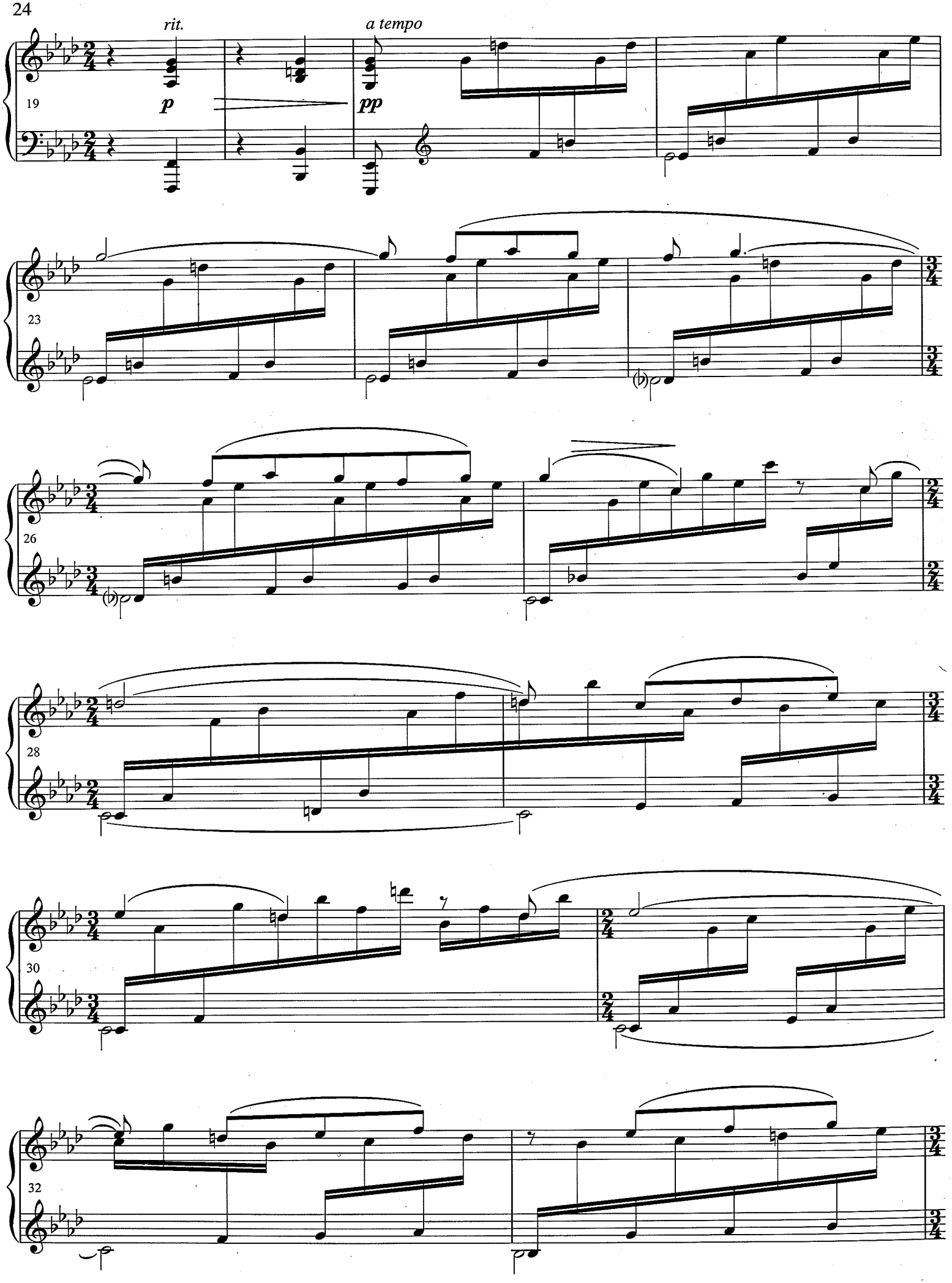
rit.
a tempo
p
pp
19
23
26
28
30
32

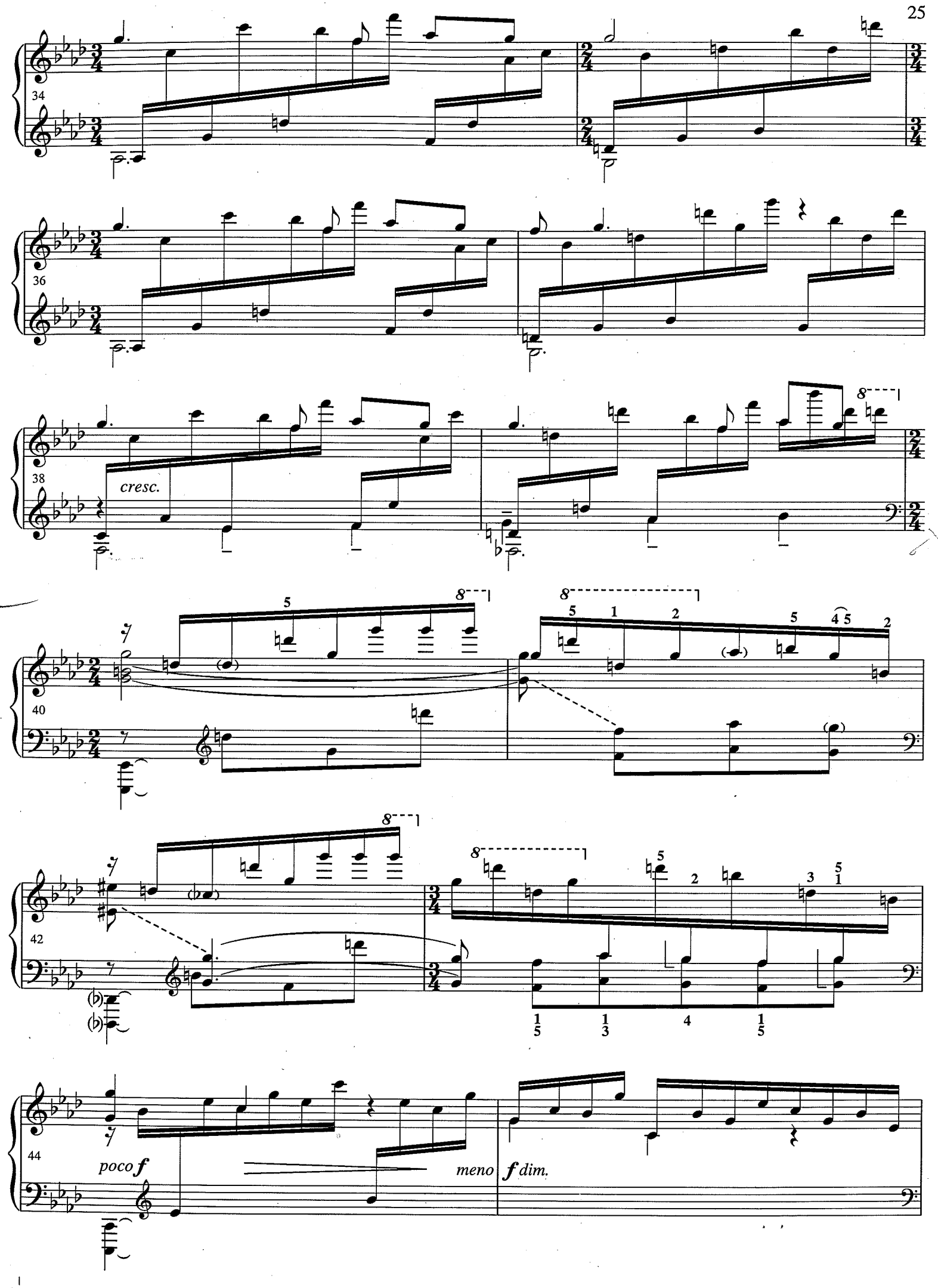
34
36
38
cresc.
40
42
44
poco f
meno
f dim.

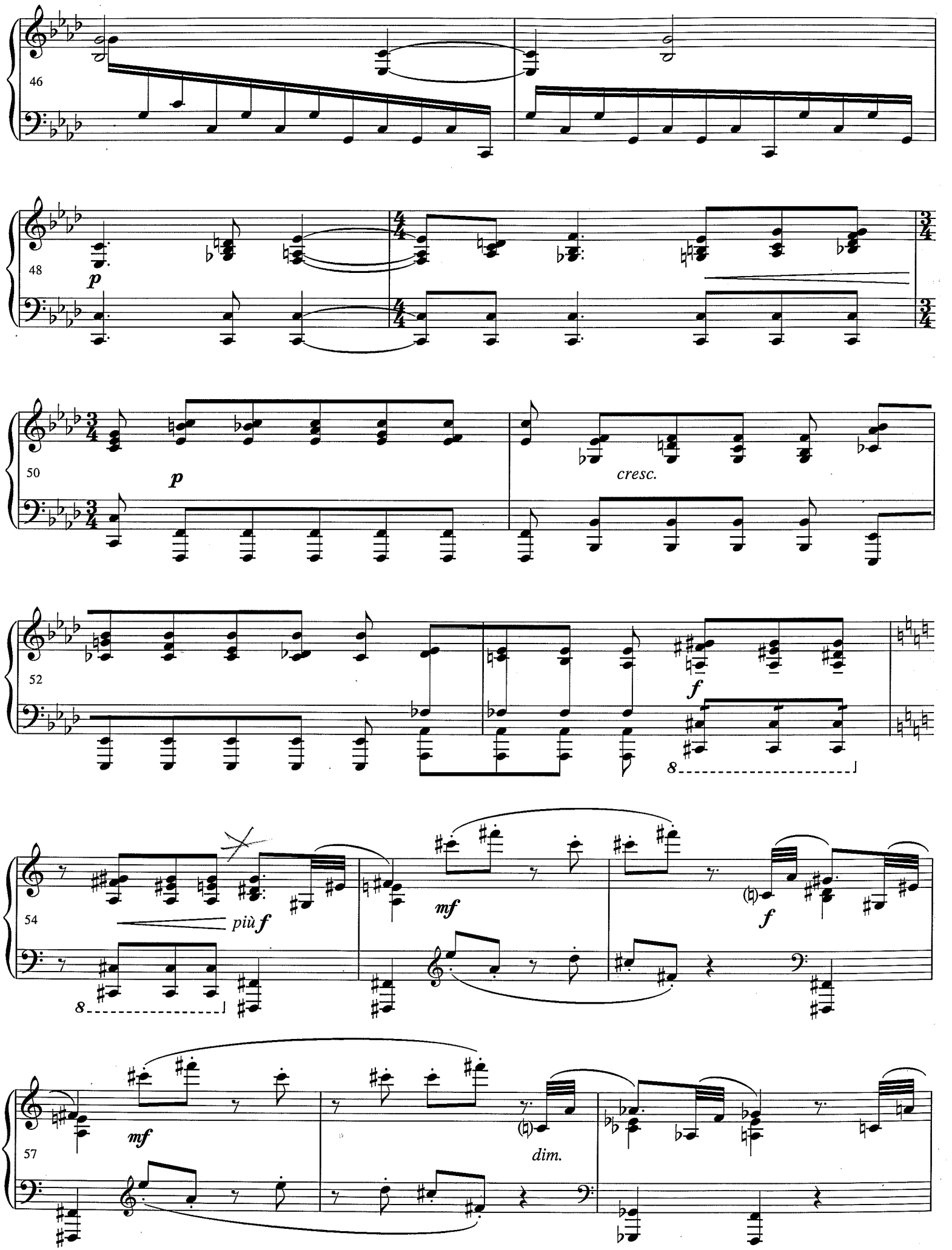
46
48
p
50
p
cresc.
52
f
8
54
più f
8
mf
f
57
mf
dim.

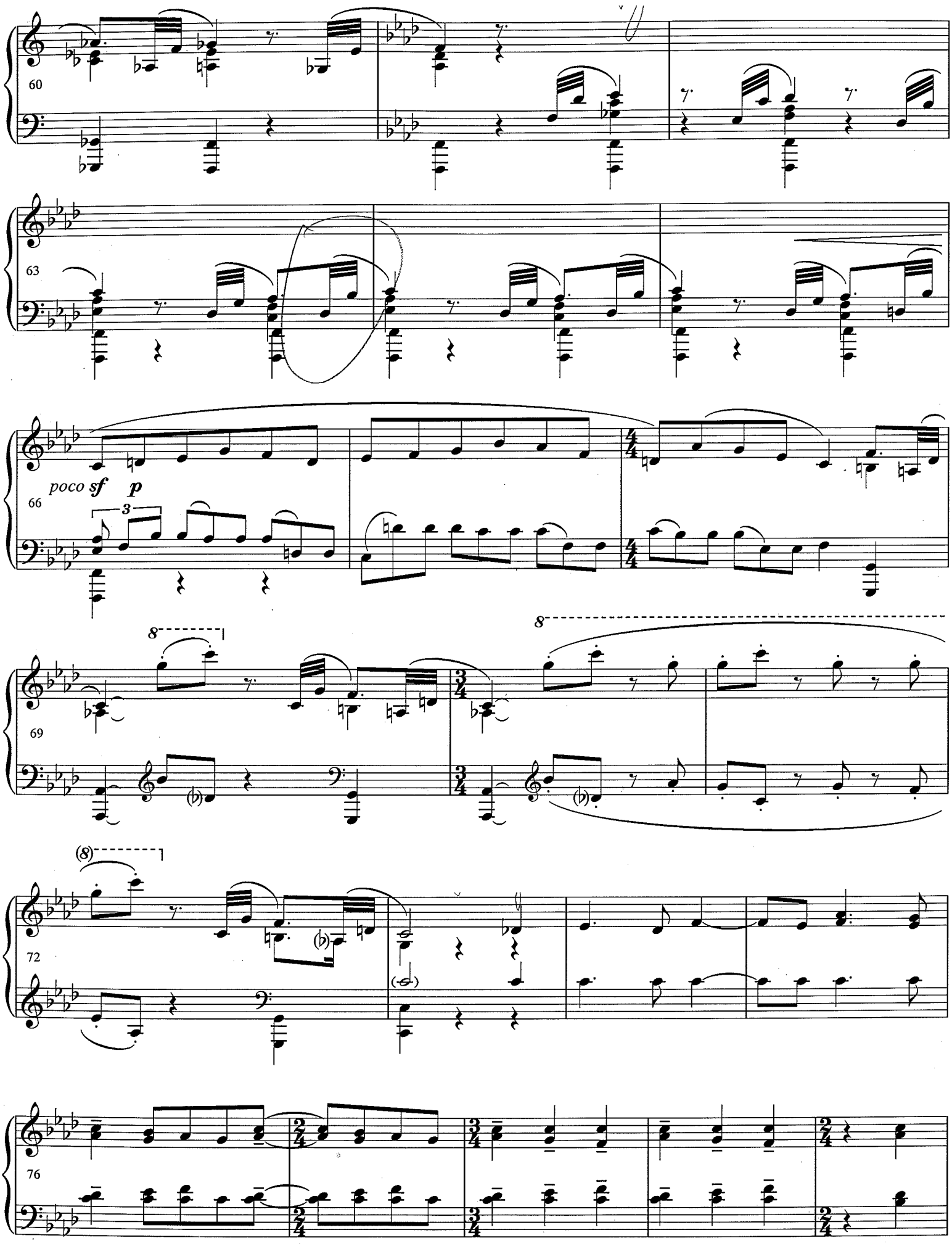
60
63
poco sf p
66
3
69
8
72
(8)
76

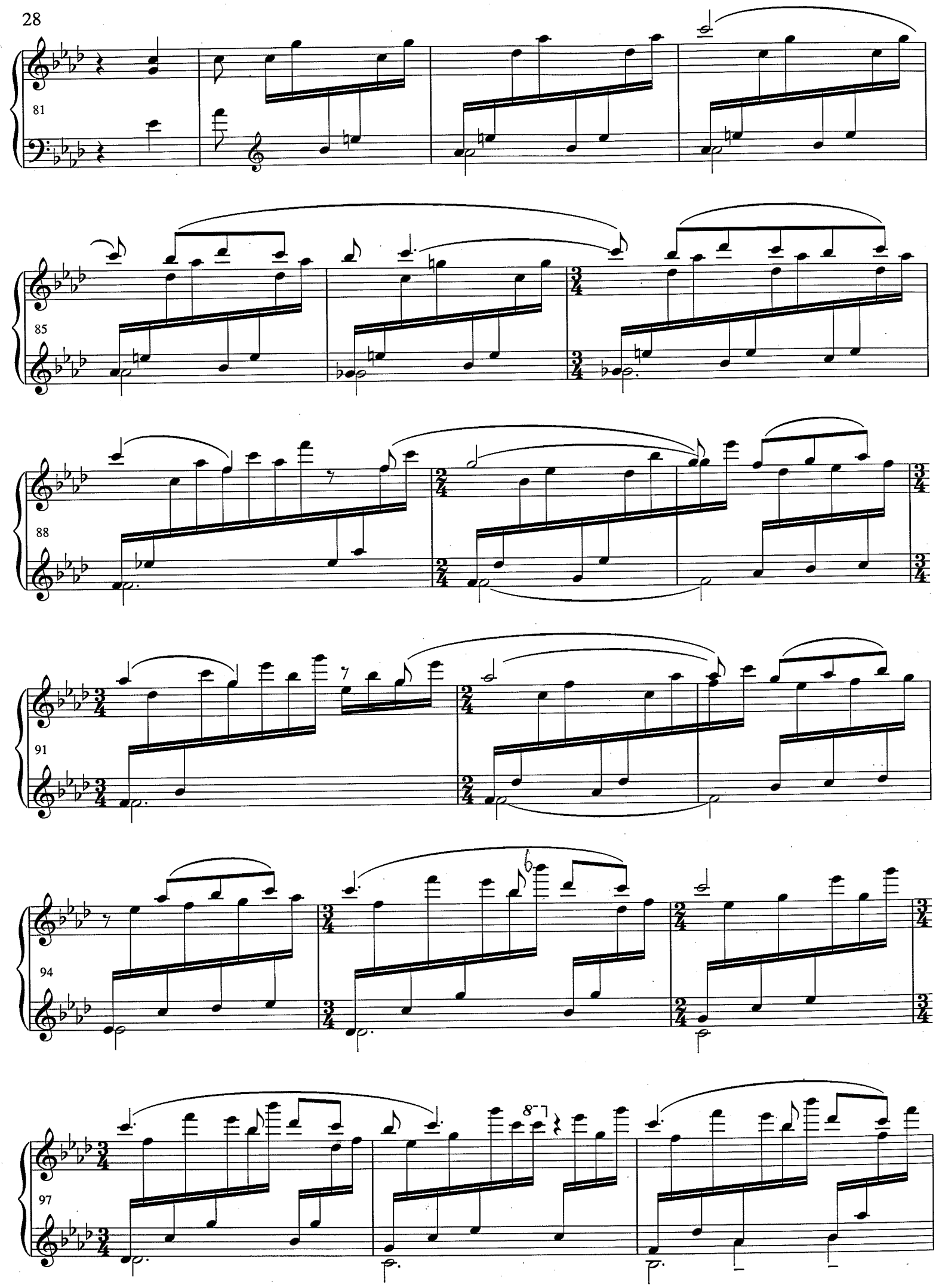
81
85
88
91
94
97
8

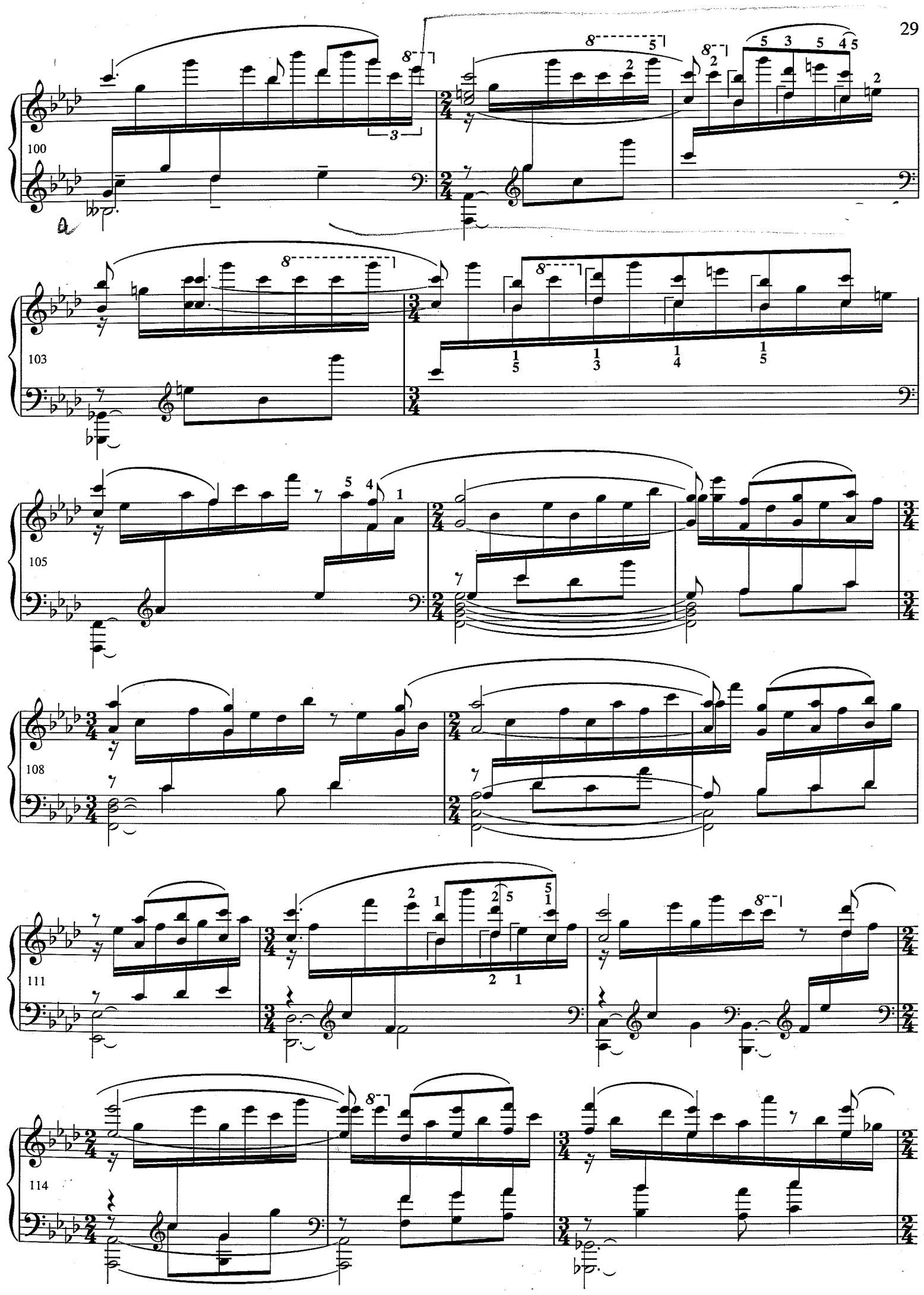
100
103
105
108
111
114

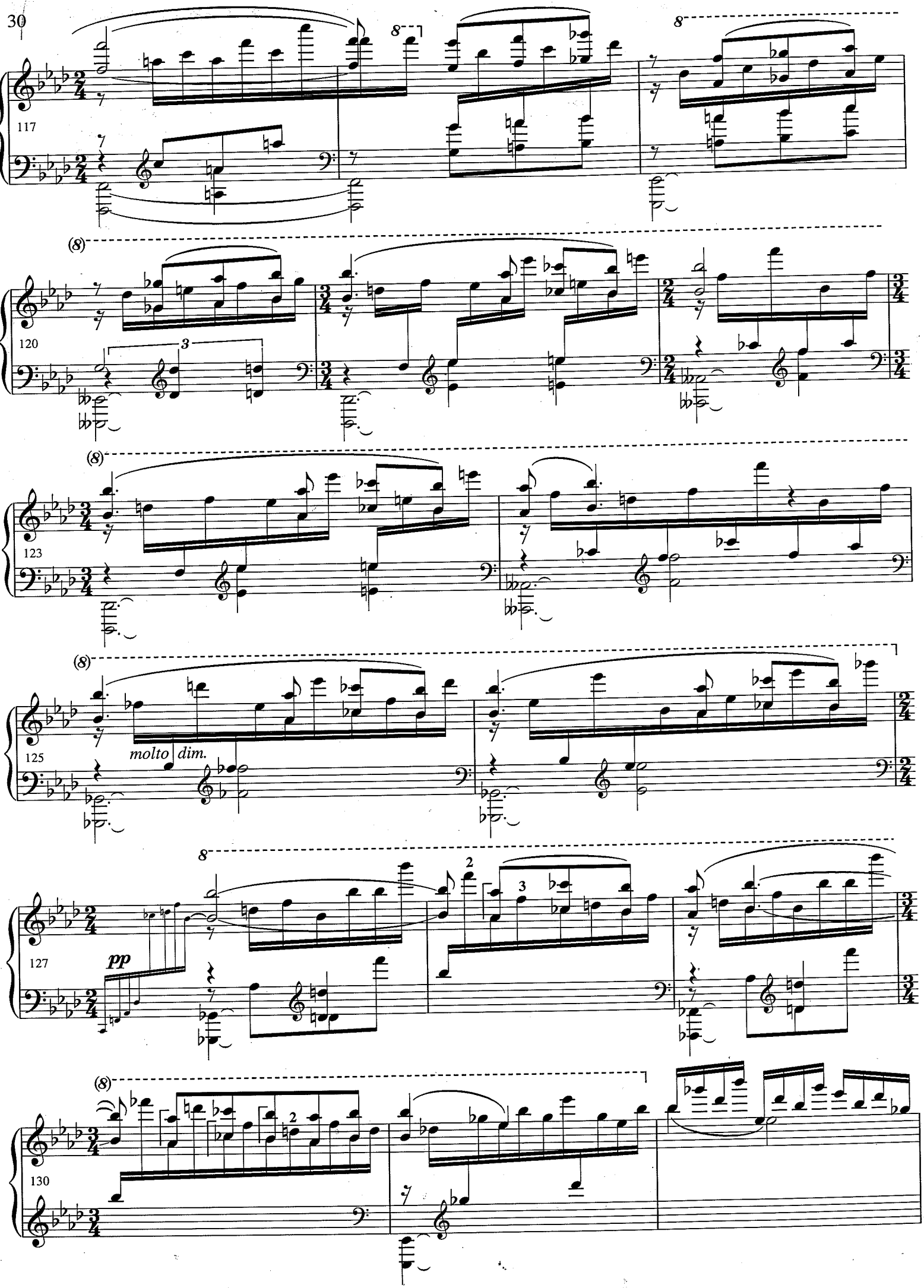
117
120
123
125
molto dim.
127
pp
130

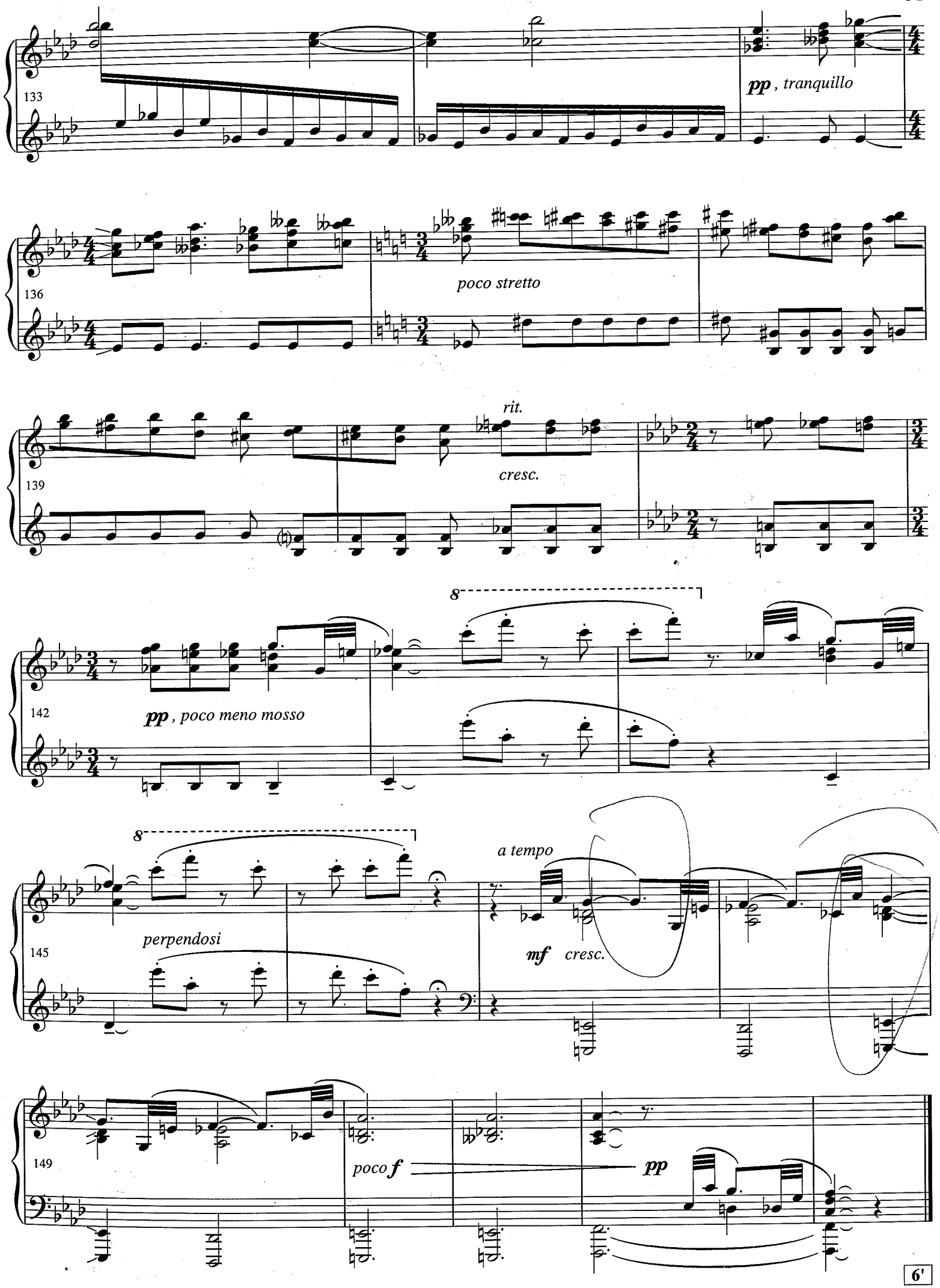
133
pp , tranquillo
136
poco stretto
rit.
139
cresc.
142
pp , poco meno mosso
8
8
a tempo
145
perpendosi
mf cresc.
149
poco f
pp

III

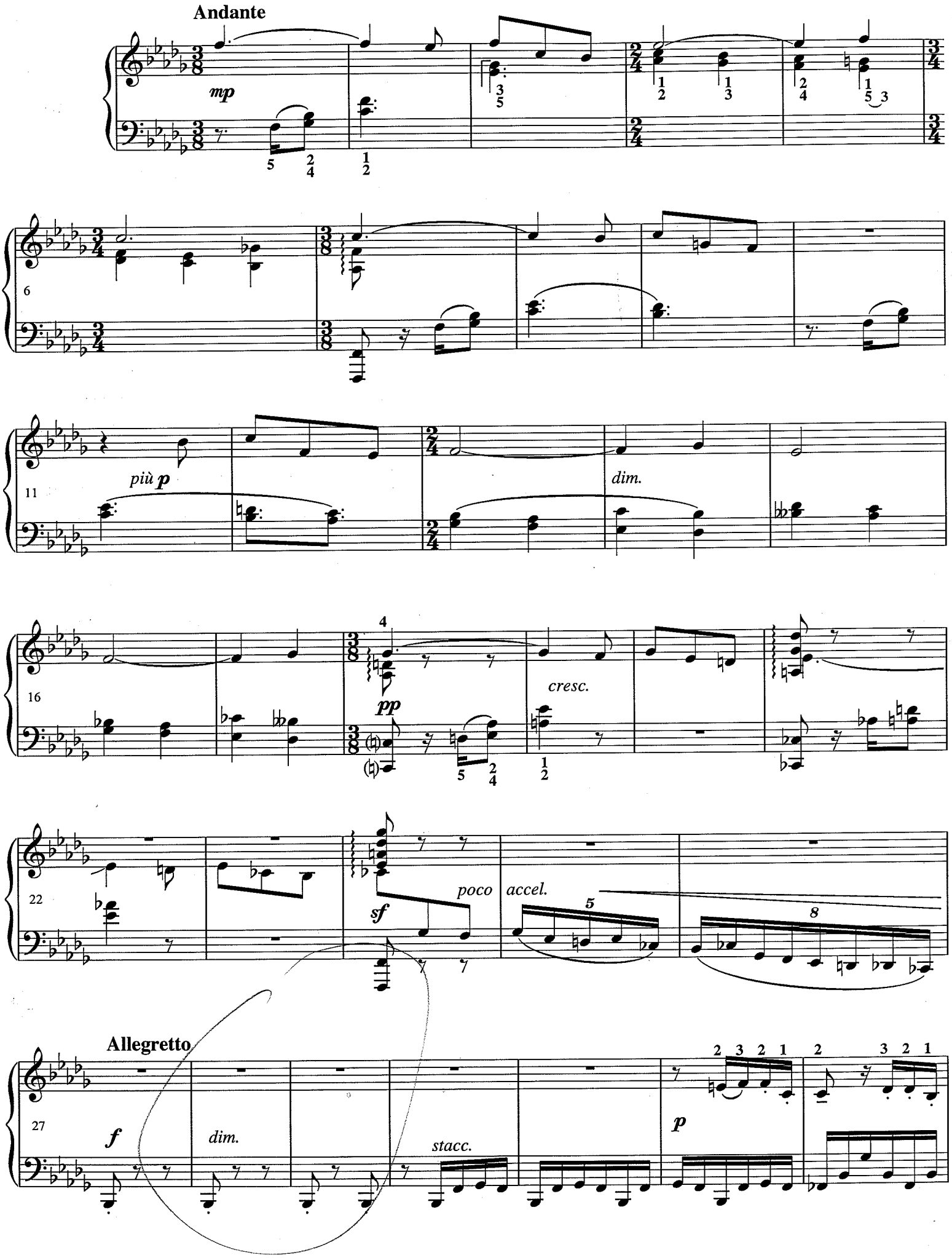
Andante
mp
6
più p
11
dim.
16
pp
cresc.
22
sf
poco
accel.
Allegretto
27
f
dim.
stacc.
p

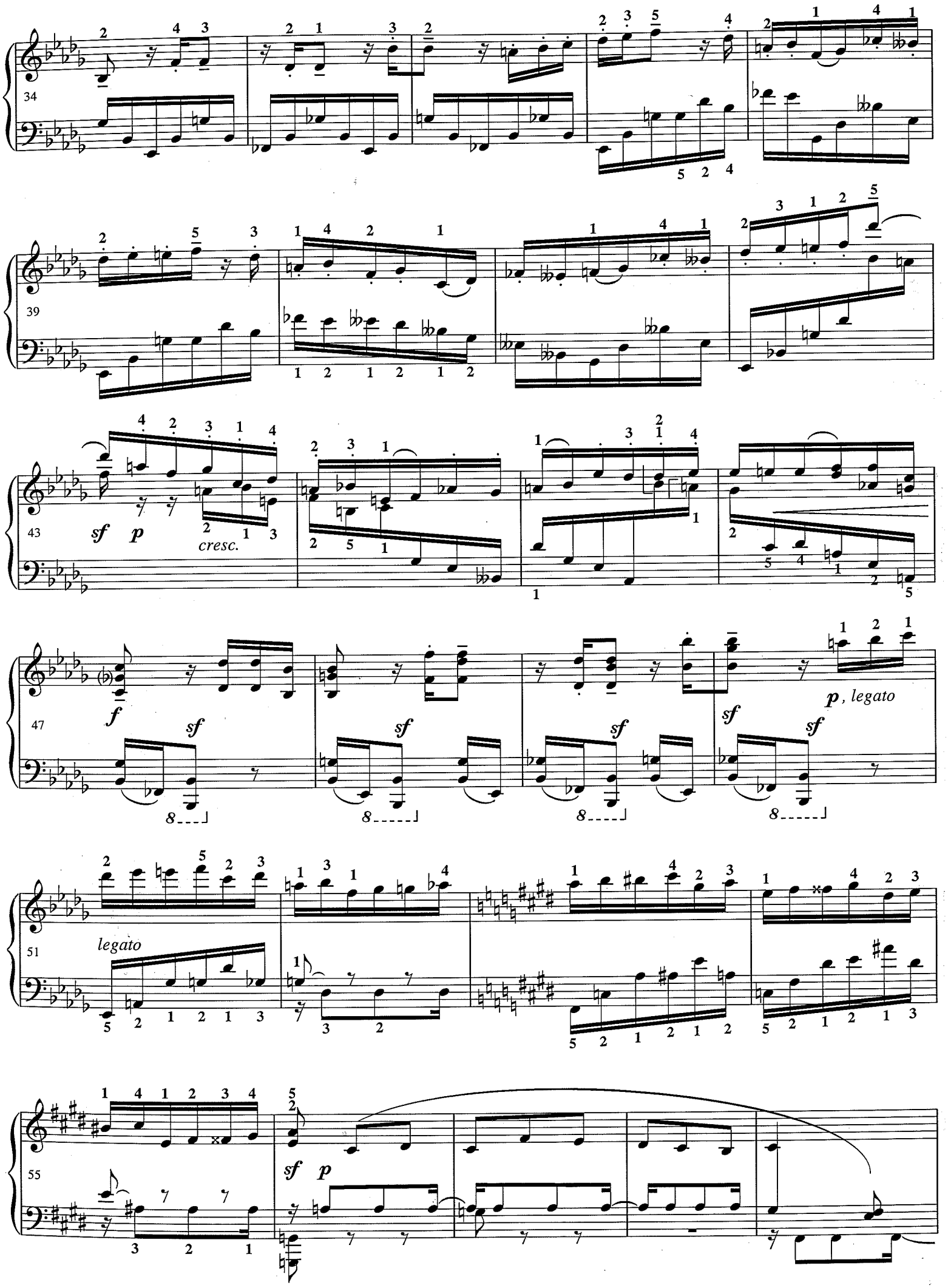
34
39
43
sf p
cresc.
47
f sf sf sf sf sf
p, legato
51
legato
55
sf p

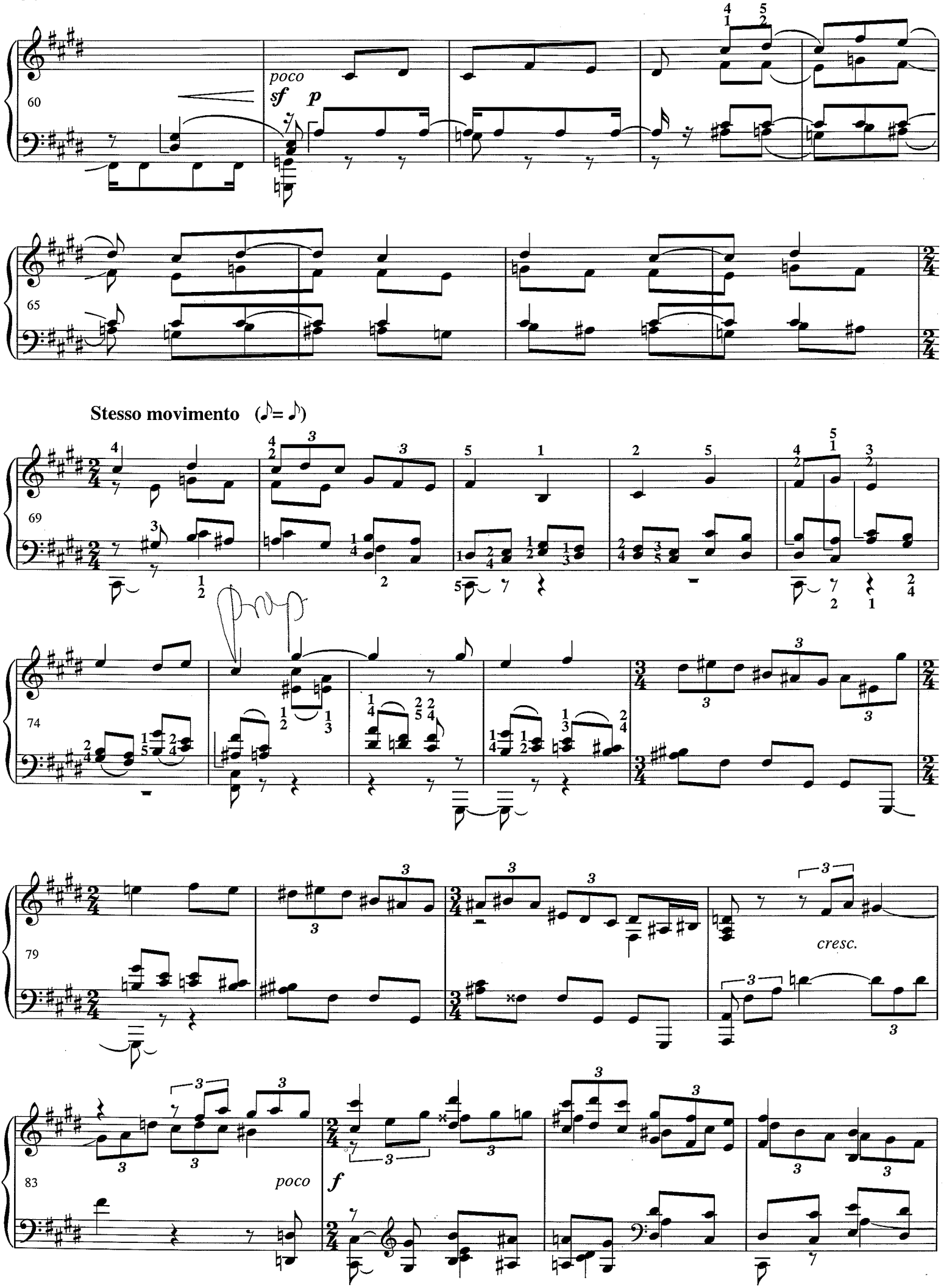
poco
sf p
Stesso movimento (♪= ♪)
cresc.
poco
f

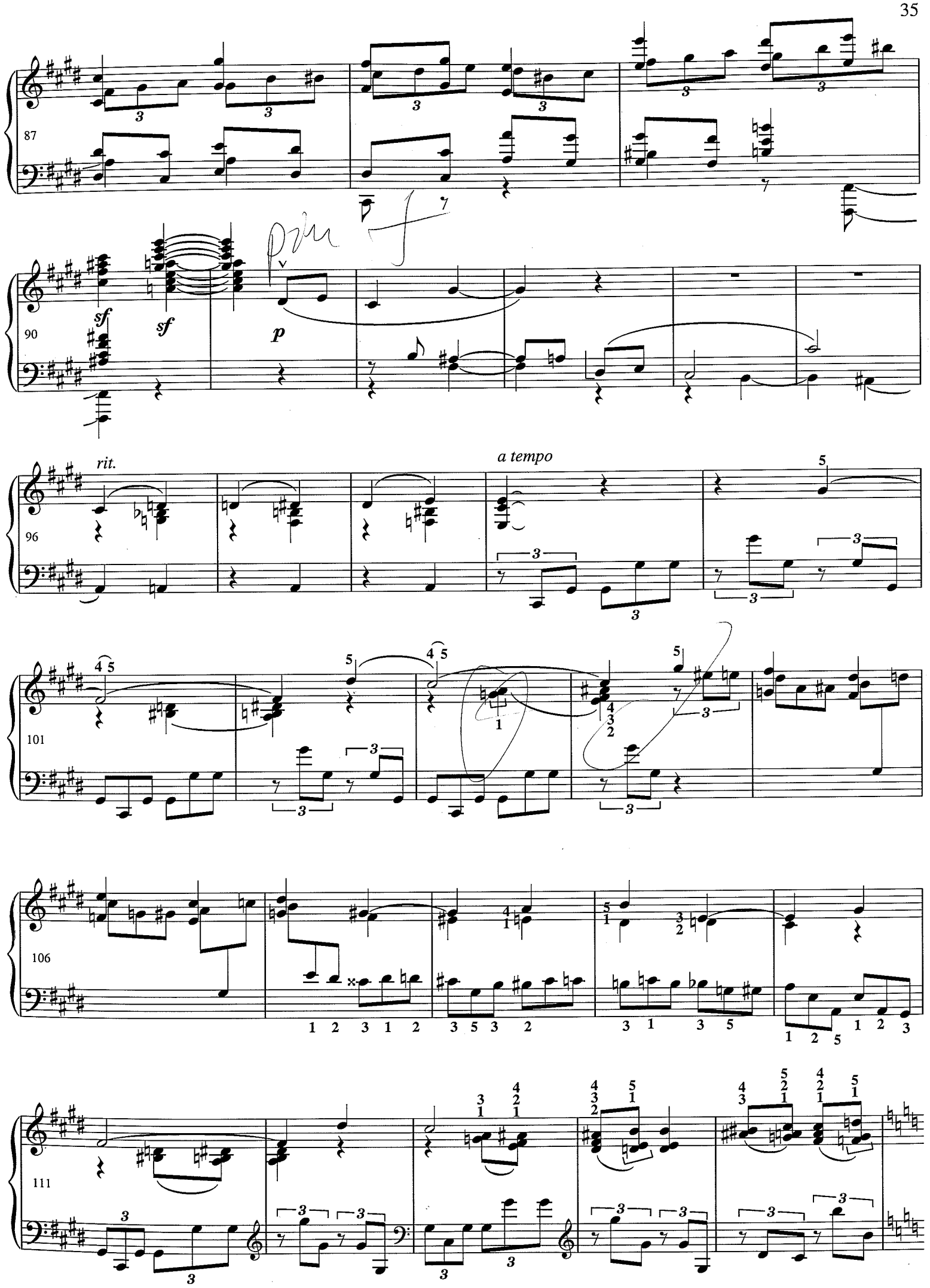
87
90
sf
sf
p
rit.
a tempo
96
101
106
111

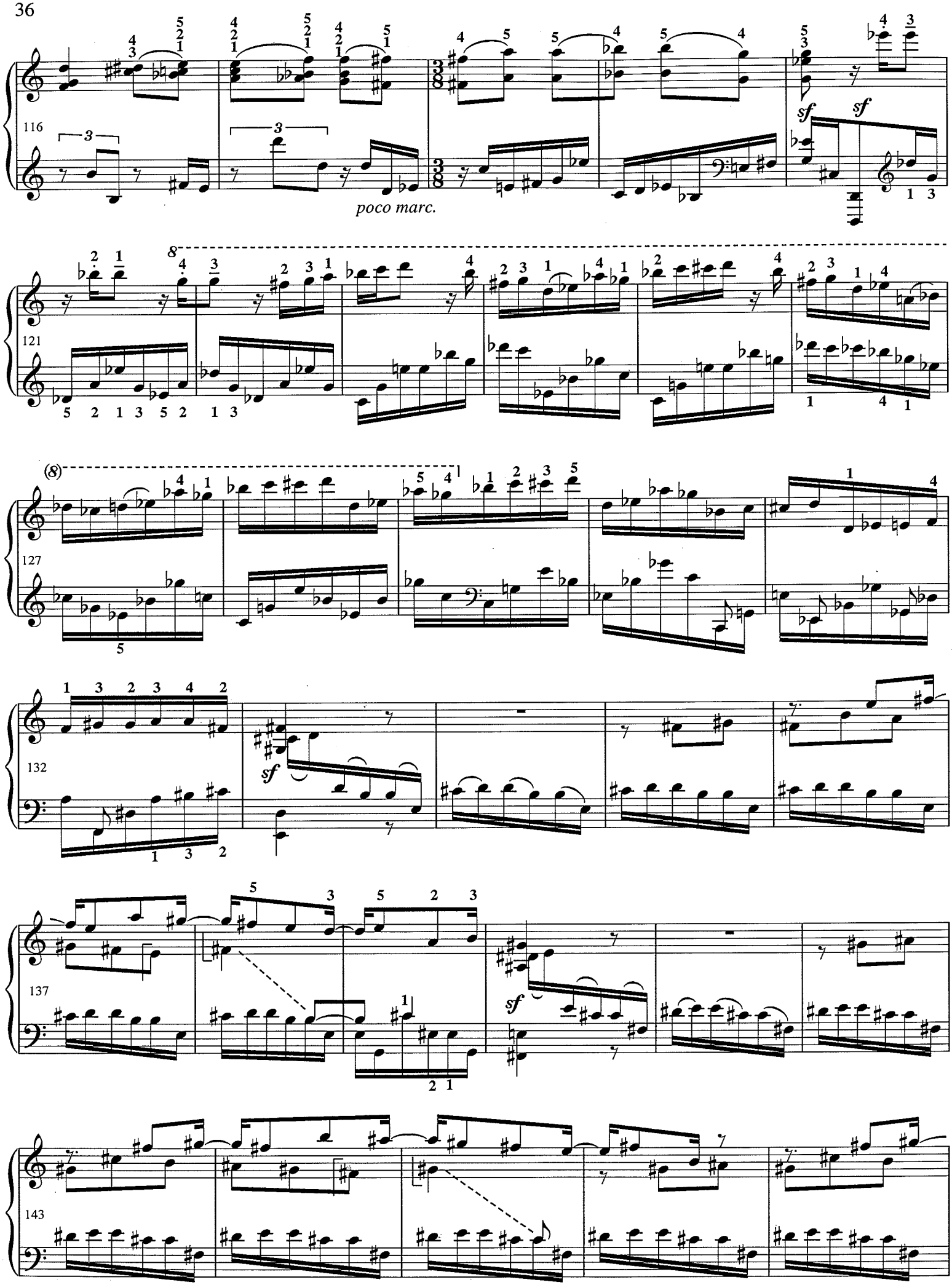
116
poco marc.
sf
sf
121
(8)
127
132
sf
137
sf
143

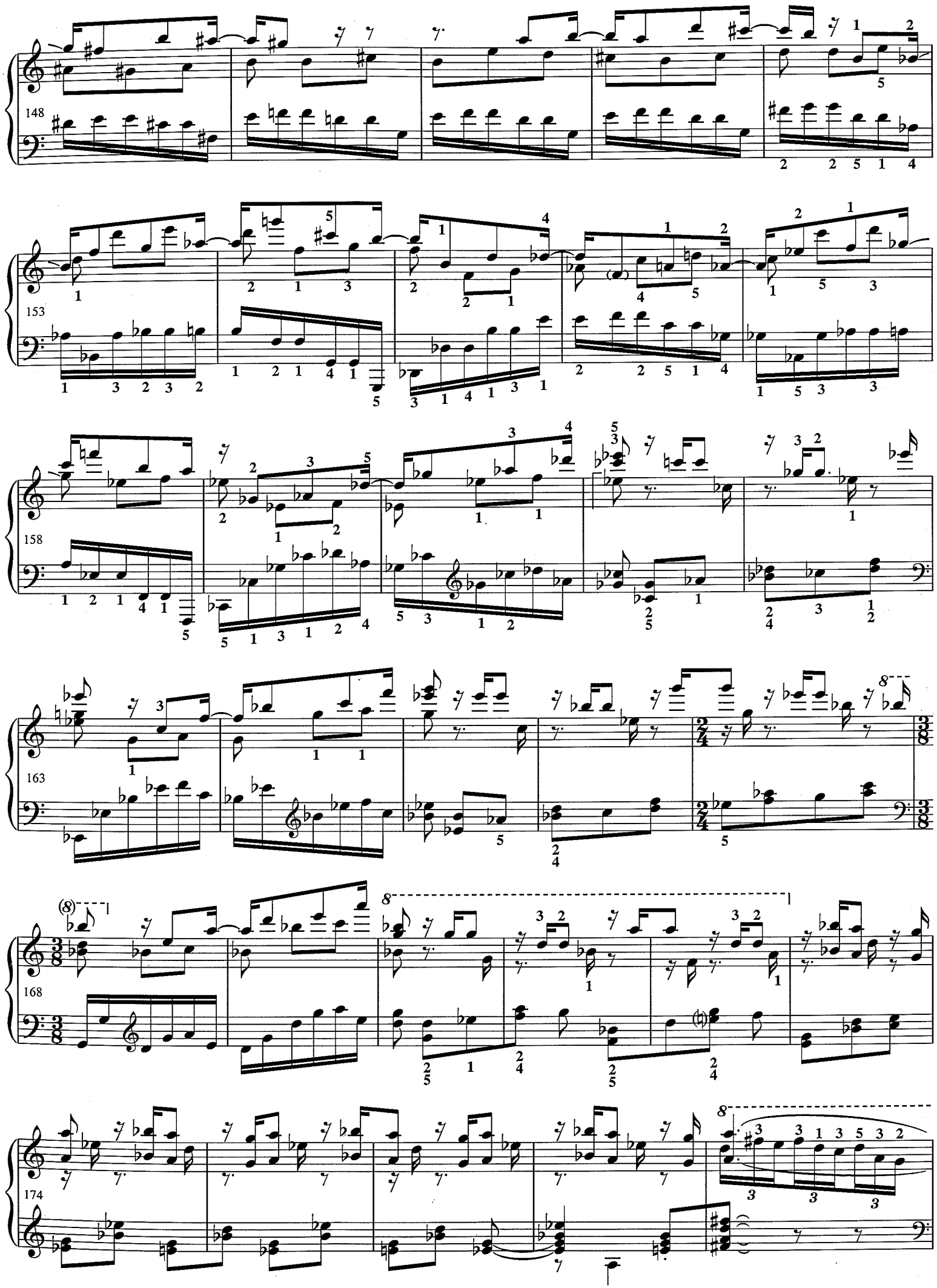
148
153
158
163
168
174

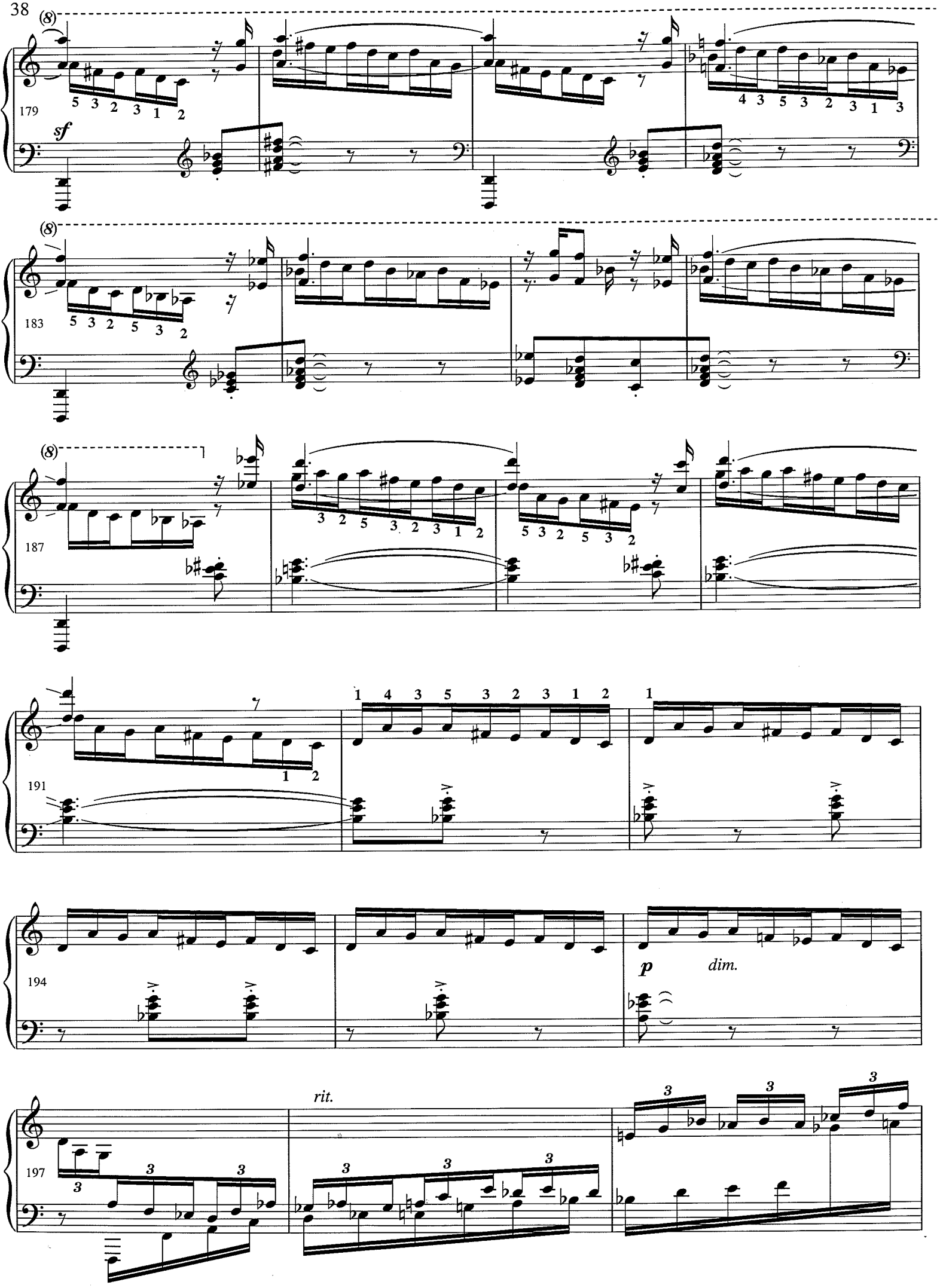
(8)
179
sf
(8)
183
(8)
187
191
194
p
dim.
rit.
197

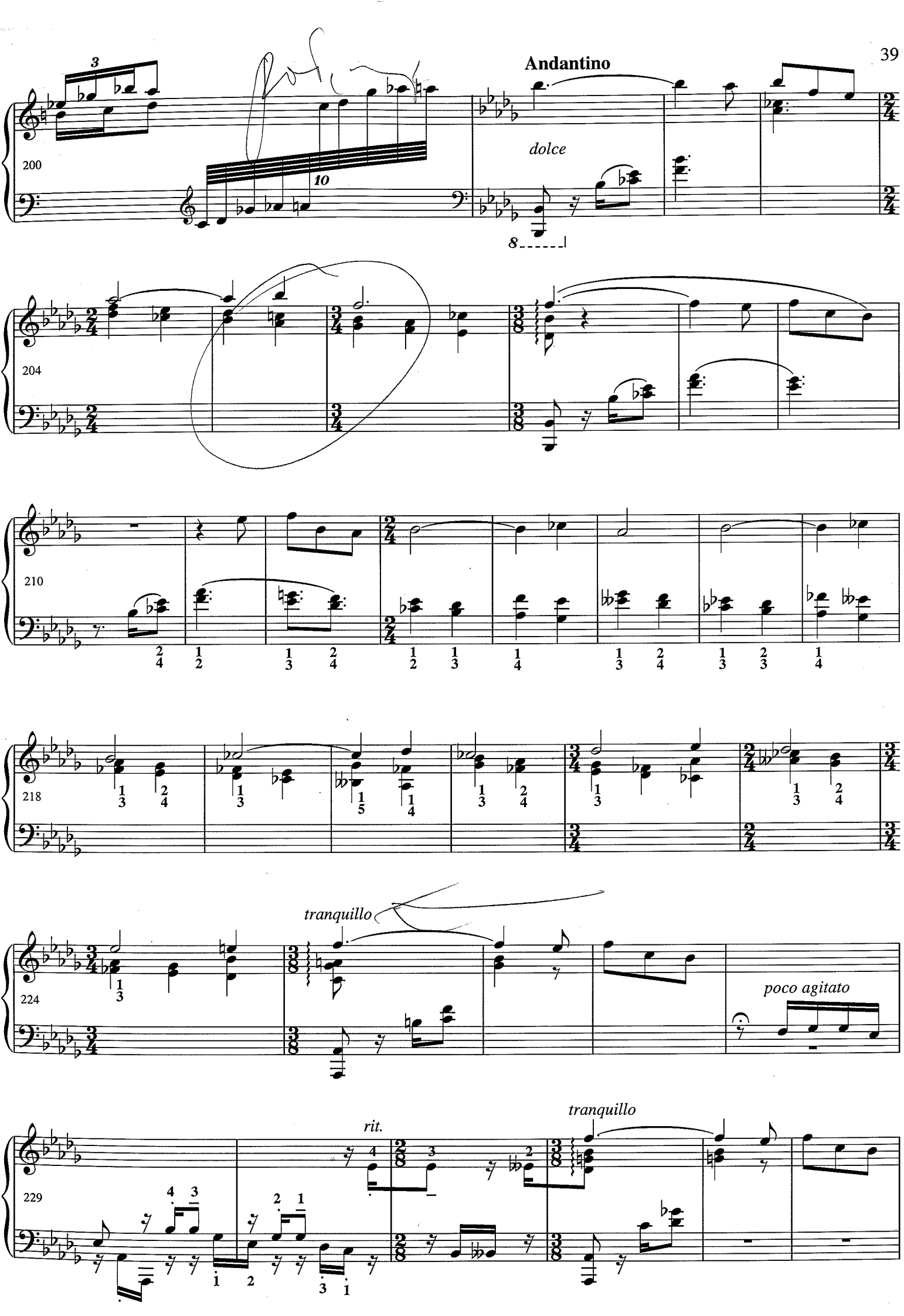
Andantino
dolce
200
204
210
218
tranquillo
poco agitato
224
rit.
tranquillo
229

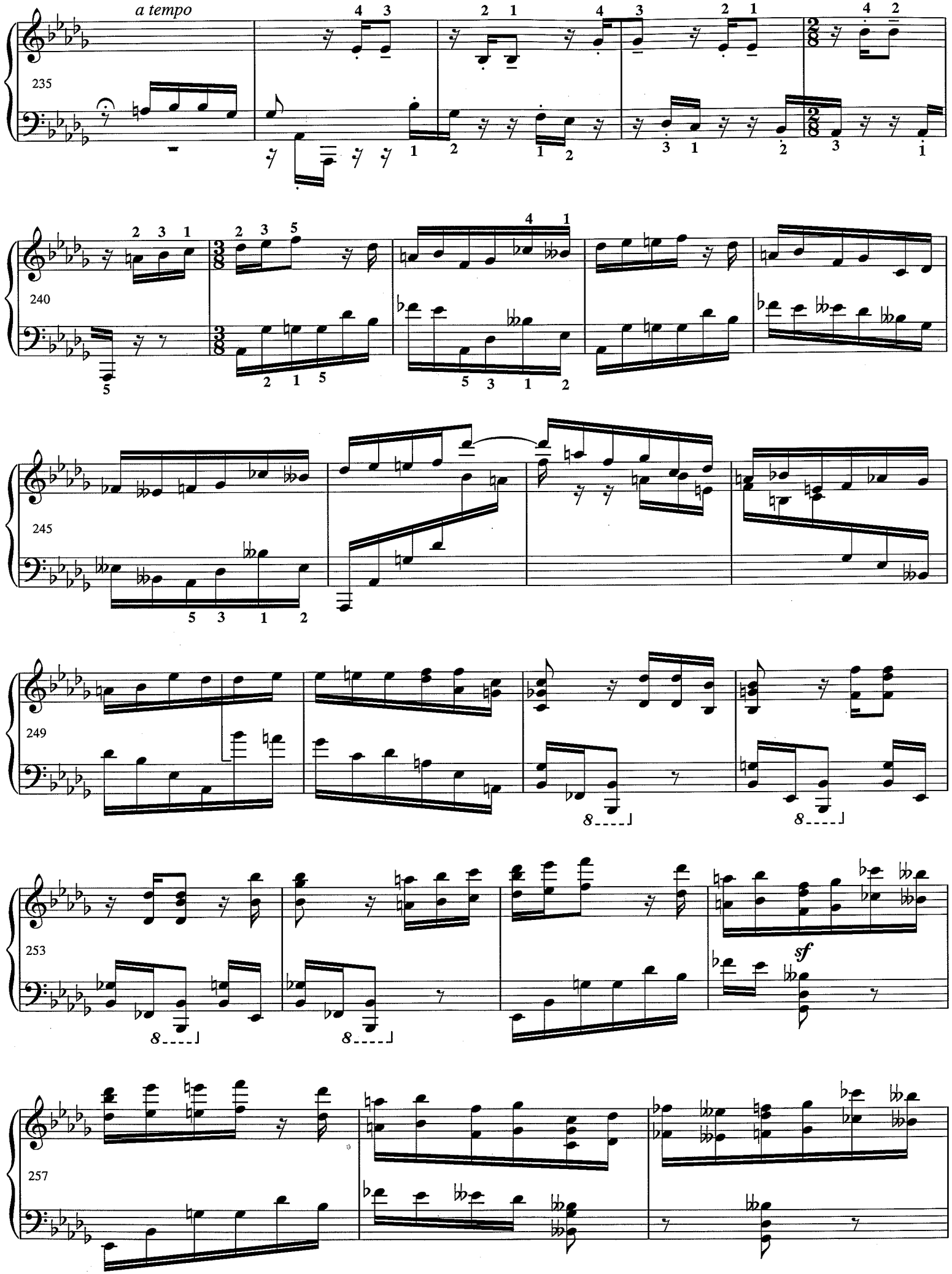
a tempo
235
240
245
249
253
257
sf

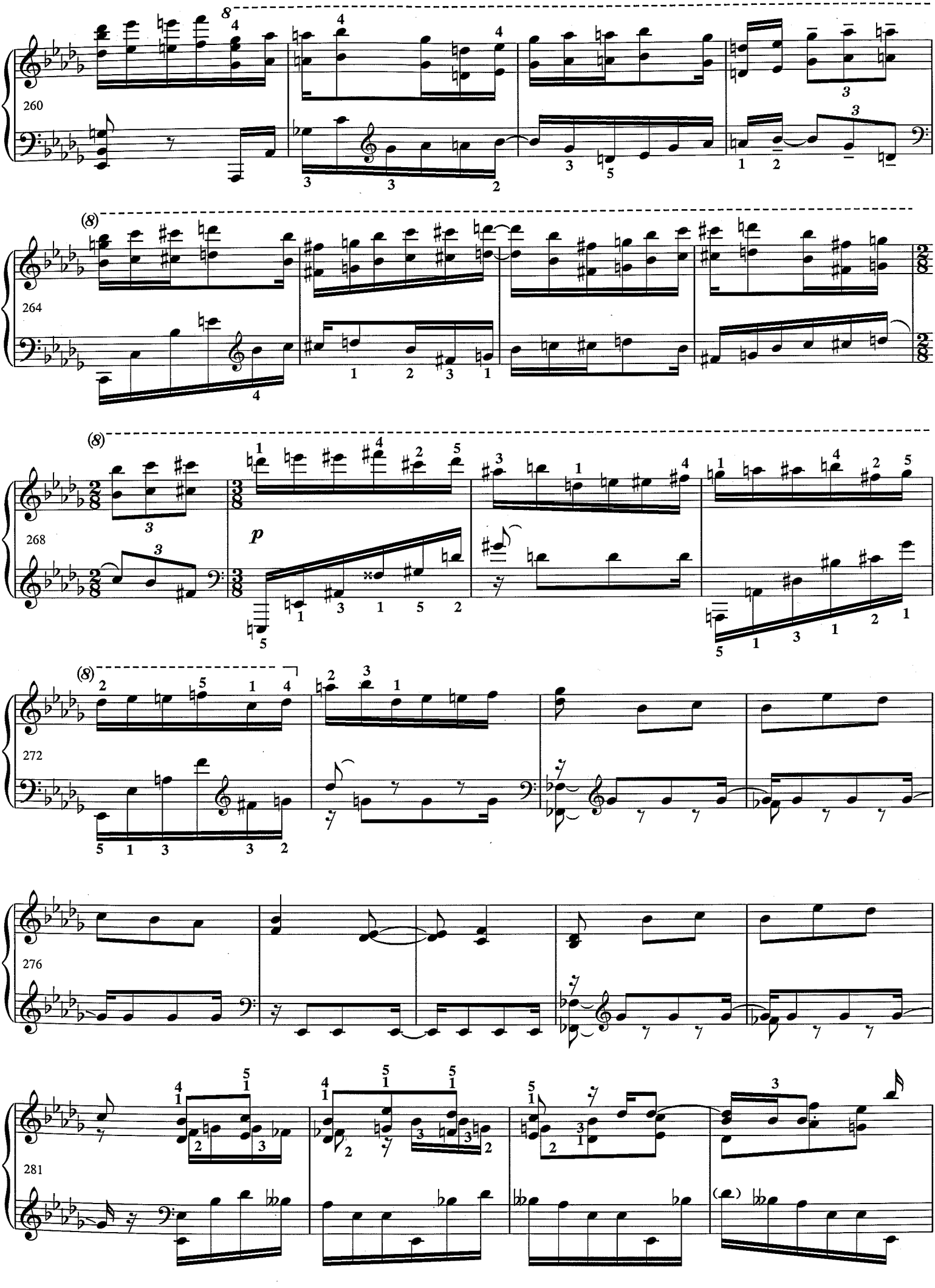
260
264
268
272
276
281
p

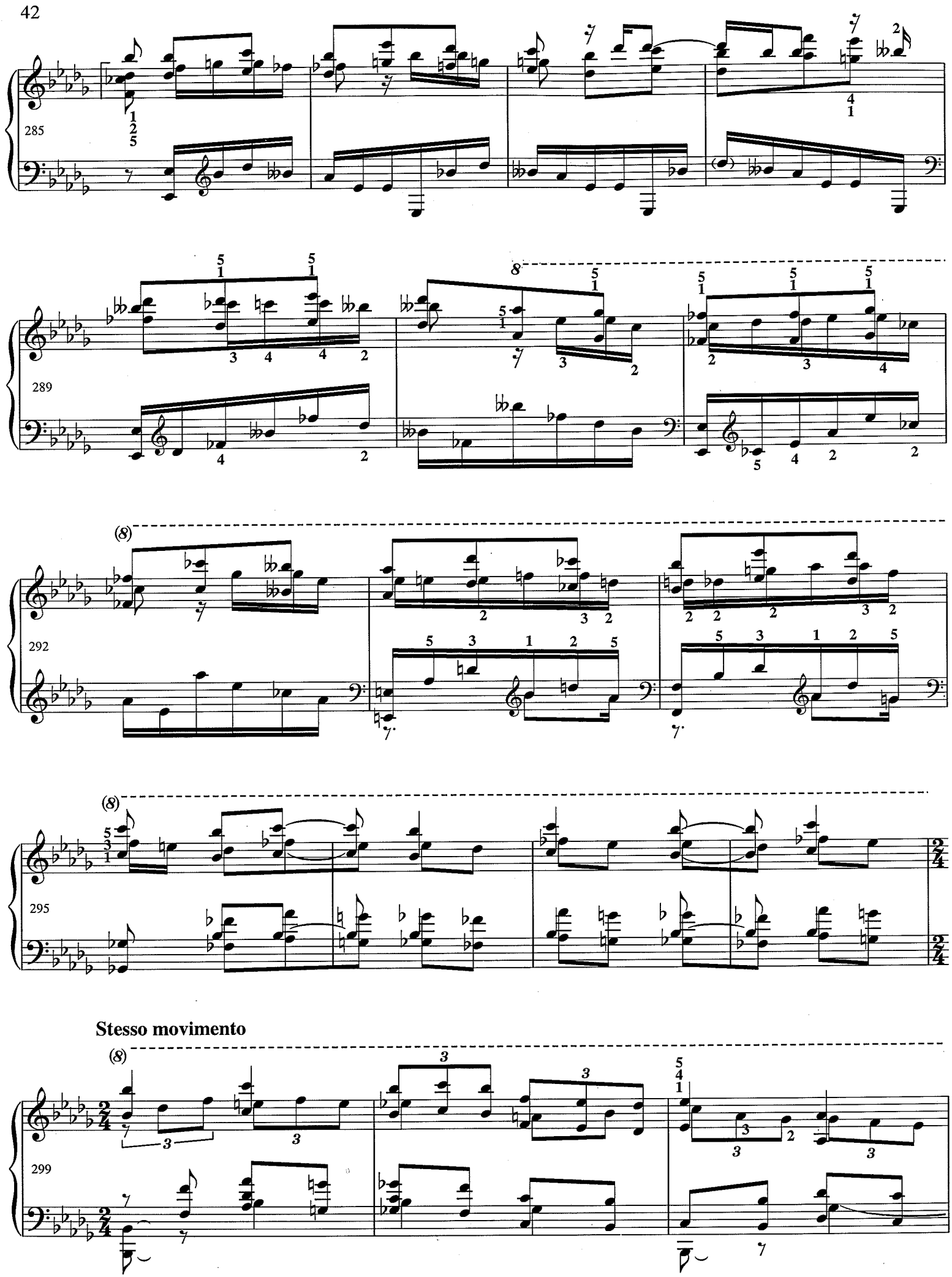
285
289
292
295
Stesso movimento
299

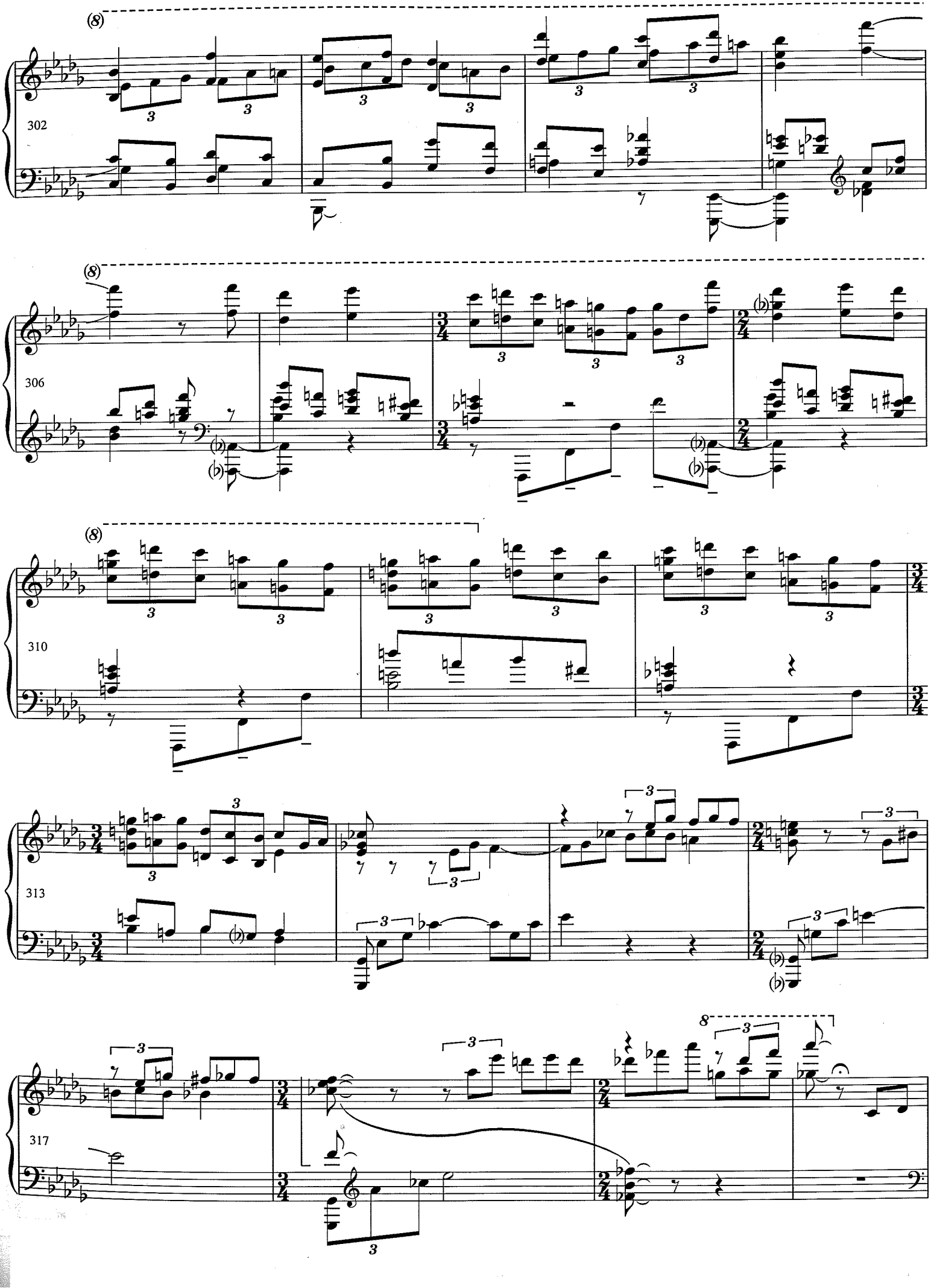
(8)
302
(8)
306
(8)
310
313
317
8

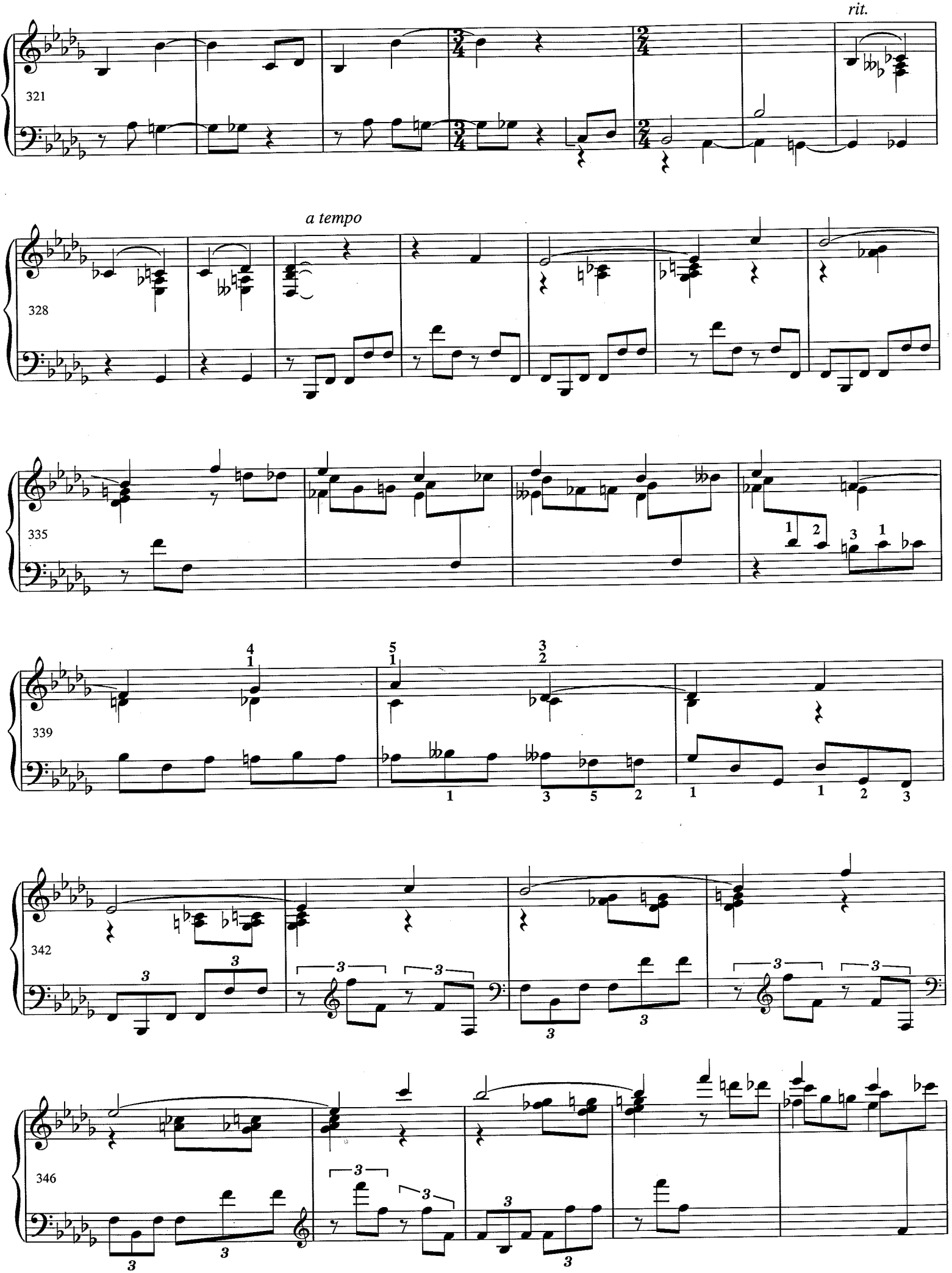
rit.
321
a tempo
328
335
339
342
346

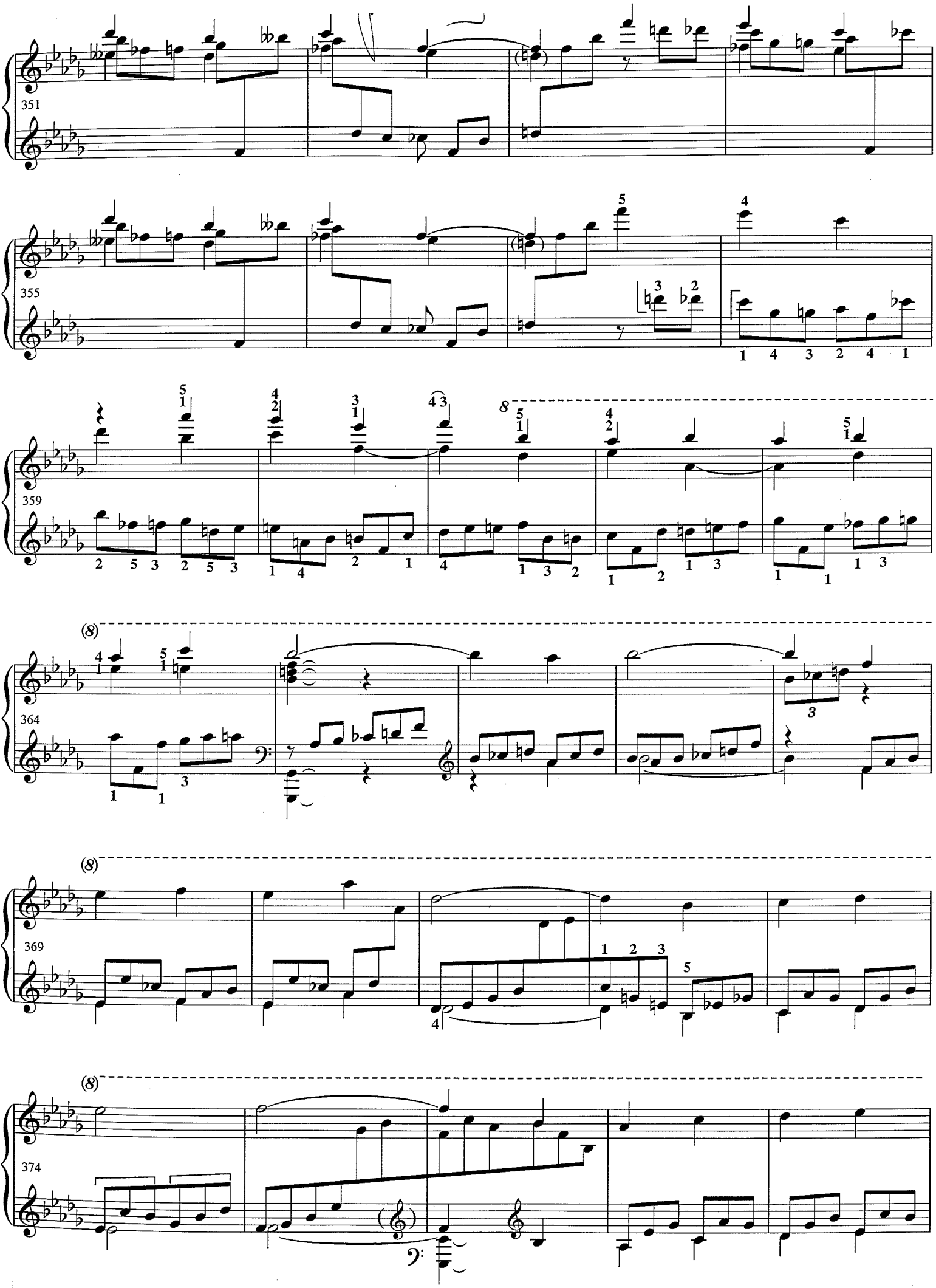
351
355
359
364
369
374

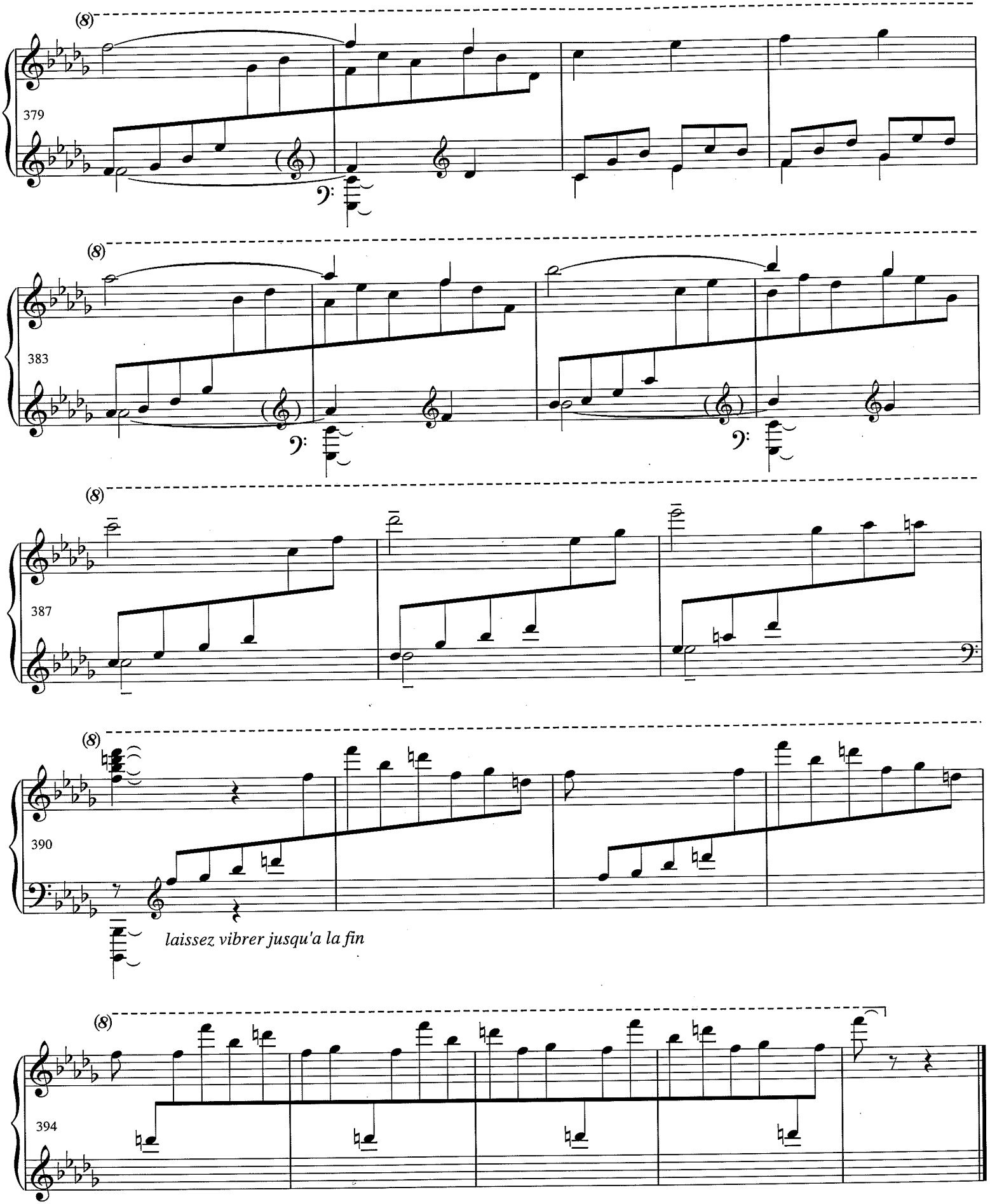

(Warszawa, 29 XII 1934)

WITOLD LUTOSŁAWSKI – czołowa postać muzyki polskiej drugiej połowy XX w., kompozytor, pianista i dyrygent urodził się w Warszawie 25 I 1913, zmarł tamże 7 II 1994 r.

W Konserwatorium Warszawskim ukończył studia pianistyczne w klasie Jerzego Lefelda (1936) oraz studia kompozytorskie pod kierunkiem Witolda Maliszewskiego (1937). Studiował również matematykę na Uniwersytecie Warszawskim (1931-33). Pierwszym znaczącym sukcesem kompozytorskim było prawykonanie *Wariacji symfonicznych* (1938), które zostało przychylnie przyjęte zarówno przez publiczność, jak i krytyków.

II wojna światowa była przerwą w dobrze zapowiadającej się karierze kompozytorskiej. Lutosławski brał udział w walce z Niemcami we wrześniu 1939 r.; podczas okupacji mieszkał w Warszawie i zarobkował jako pianista, grając w duecie z Andrzejem Panufnikiem w kawiarniach warszawskich. Spośród wielu transkrypcji dokonanych w tym czasie przez Lutosławskiego, w 1941 r. powstały – cieszące się do dziś dużą popularnością – *Wariacje na temat Paganiniego* na dwa fortepiany.

Po wojnie nastąpiła wzmożona działalność kompozytorska i artystyczna. Została ukończona *I Symfonia* (1947); *Małą suitą* (1950) i *Koncertem na orkiestrę* (1954) debiutował w 1956 r. na Międzynarodowym Festiwalu Muzyki Współczesnej „Warszawska Jesień". Wykonana na tymże festiwalu w 1958 r. *Muzyka żałobna* przyniosła kompozytorowi międzynarodową sławę, I miejsce na Międzynarodowej Trybunie Kompozytorów UNESCO w Paryżu (1959) oraz liczne wykonania na całym świecie. Nagrodę UNESCO Lutosławski otrzymał także za *Gry weneckie* w 1962, *Trzy poematy Henri Michaux* w 1964, *II Symfonię* w 1968.

Lutosławski działał również jako dyrygent, skupiając się wyłącznie (od 1963) na przygotowaniu i prowadzeniu własnych utworów. Koncertował z wieloma wybitnym solistami, m.in. z Mścisławem Rostropowiczem, Sophie-Anne Mutter, Krystianem Zimermanem oraz z orkiestrami o światowej renomie. Był członkiem jury wielu konkursów kompozytorskich, uczestniczył w licznych międzynarodowych festiwalach. Równolegle prowadził także (od 1962) kursy kompozytorskie, wykłady i seminaria na temat muzyki oraz kompozycji w europejskich i amerykańskich uczelniach muzycznych, z czasem prezentując wyłącznie własną twórczość.

Brał czynny udział w pracach wielu instytucji, pełniąc wiodące funkcje m.in.: w Związku Kompozytorów Polskich, Międzynarodowej Radzie Muzycznej przy UNESCO, Radzie Programowej Polskiego Wydawnictwa Muzycznego. W 1989 r. wszedł w skład Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym NSZZ „Solidarność", a w 1990 r. w skład Polskiej Rady Kultury.

Działalność kompozytorska i artystyczna Lutosławskiego spotykała się z wielkim uznaniem, czego dowodem były liczne nagrody i odznaczenia polskie i zagraniczne. Otrzymał najbardziej prestiżowe nagrody, m.in.: Związku Kompozytorów Polskich (1959, 1973), Nagrodę Państwową I stopnia (1955, 1964, 1978), nagrodę Ministra Kultury i Sztuki I stopnia (1962), Nagrodę Artystyczną Komitetu Kultury Niezależnej NSZZ „Solidarność" (1983); im. S. Kusewickiego (1964, 1976, 1986), im. A. Jurzykowskiego (1966), im. G. von Herdera (1967), im. M. Ravela (1971), im. J. Sibeliusa (1973), im. E. von Siemensa (1983), im. Ch. Grawemeyera (1985), królowej Zofii Hiszpańskiej (1985), Kyoto Prize (1993). Jako pierwszy kompozytor muzyki klasycznej, otrzymał w Sztokholmie uznawaną za muzycznego Nobla The Polar Music Prize (1993). W 1994 r. przyznano mu najwyższe polskie odznaczenie – Order Orła Białego.

Jako jeden z najwyższych autorytetów współczesnej muzyki, został obrany członkiem honorowym wielu akademii sztuki, m.in.: Królewskiej Szwedzkiej Akademii Muzycznej, Freie Akademie der Künste w Hamburgu, The American Academy of Arts and Letters w Nowym Jorku, Royal Academy of Music w Londynie. Otrzymał honorowe członkostwo Międzynarodowego Towarzystwa Muzyki Współczesnej, Związku Kompozytorów Polskich, Brytyjskiego Związku Kompozytorów Zawodowych. Był nagrodzony doktoratem honoris causa przez kilkanaście uczelni, m.in.: The Cleveland Institute of Music (1971), Uniwersytet Warszawski (1973), Uniwersytet im. M. Kopernika w Toruniu (1980), Uniwersytet Jagielloński (1984), University of Cambridge (1987), New England Conservatory of Music w Bostonie (1990), Université des Sciences Humaines w Strasburgu (1990), McGill University w Montrealu (1993). Powstały festiwale poświęcone wyłącznie jego twórczości; od 1990 r. odbywa się Międzynarodowy Konkurs Kompozytorski im. Witolda Lutosławskiego, organizowany przez Filharmonię Narodową w Warszawie.

Witold Lutosławski stworzył swój własny indywidualny styl, zbudowany na doskonałym warsztacie kompozytorskim, cechujący się nowoczesnym językiem dźwiękowym, innowacjami dotyczącymi harmonii, melodii i relacji czasowych, mistrzostwem formy, oryginalnością koncepcji dzieła, perfekcyjnością szczegółów, przenikaniem się tradycji i nowoczesności oraz idealnym współgraniem intelektu i emocji. Decydujące znaczenie miało wprowadzenie tzw. „aleatoryzmu kontrolowanego", którego celem było maksymalne zindywidualizowane zaangażowanie wykonawców w grze zbiorowej. W jego twórczości, obok utworów o dużym ładunku dramatycznym, znajdują się też utwory o wyrazie pogodnym, pełnym nadziei i optymizmu. Na uwagę zasługuje również twórczość kompozytorska poświęcona dzieciom oraz szereg rozpraw z teorii muzyki.

Sonata fortepianowa, jako jedyna kompozycja zachowana z pierwszych lat studiów, ukończona została 29 grudnia 1934 roku. Wzorem dla tego trzyczęściowego utworu była muzyka Debussy'ego i – do pewnego stopnia – Ravela (zwłaszcza jego *Sonatina*). [...] Sam autor przyznał się [...] do wpływów Szymanowskiego. Impresjonistyczne pochodzenie zdradza bogata paleta barw dźwiękowych, a w większości *Sonaty* – zwłaszcza w pierwszej części – podstawą brzmienia jest szybkie następstwo rozłożonych akordów, które za pomocą pedału tworzą rozmigotane tło dla tematów i samodzielnych motywów. [...]

Tematy *Sonaty* są stosunkowo mało zróżnicowane i jedynie motywy na początku drugiej części (*Adagio ma non troppo*) wnoszą do utworu większy kontrast, przede wszystkim rytmiczny. Najbardziej urozmaicony – a to za sprawą zróżnicowanej faktury – jest finał złożony z trzech oddzielnych fragmentów, opartych na dwóch tematach (*Andante – Allegro – Andantino*). Pierwszy i trzeci ustęp finałowy nawiązuje do wstępnego tematu pierwszej części, co rodzi pokrewieństwo między skrajnymi częściami dzieła. Mimo tradycyjnych ram formalnych (pierwsza część *Allegro*, zbudowana jest według konwencjonalnych zasad) tematy nie wykazują cech klasycznych: nie są ani symetryczne, ani szczególnie charakterystyczne motywicznie. Ta ostatnia cecha sprawia, że niezbyt poddają się przetwarzaniu, ale nie było to chyba Lutosławskiemu potrzebne. Naczelnym i formotwórczym elementem *Sonaty* nie jest bowiem praca motywiczno-tematyczna, lecz gra barw dźwiękowych, przez którą przebija wielka wrażliwość brzmieniowa i harmoniczna młodego kompozytora. Daje o sobie znać również charakterystyczna dla jego późniejszej twórczości skłonność do zestawiania paru warstw brzmieniowych. [...]

Sonata stawia przed pianistą pewne wymagania techniczne [...]. Do prawidłowego wykonania utworu konieczna jest duża sprawność palców, opanowanie techniki pasażowej i oktawowej, wrażliwość na kolorystykę instrumentalną oraz umiejętność plastycznego uwydatniania polifonii. Część trzecia odznacza się wirtuozowskim rozmachem, dzięki czemu dzieło nabiera monumentalności. Pośrednio *Sonata* świadczy o ówczesnej technice pianistycznej autora, gdyż pisał ją dla siebie, a potem kilkakrotnie prezentował.

Po raz pierwszy *Sonata* zabrzmiała publicznie w 1935 roku na popisie uczniów Konserwatorium, zyskując uznanie w oczach krytyków. [...]

Po latach stosunek Lutosławskiego do młodzieńczej *Sonaty* był tak krytyczny, że choć rękopis przetrwał zawieruchę wojenną, nigdy nie zdecydował się na opublikowanie go. W latach siedemdziesiątych kopię nut zdobył Ryszard Bakst nagrał *Sonatę* dla Polskiego Radia. [Nadal jednak wbrew woli kompozytora].

Danuta Gwizdalanka, Krzysztof Meyer
(fragment z książki *Lutosławski. Droga do dojrzałości*)